

חשער שערי תשובה השני

אשר לא יבואו ימי הרעה והניעו שנים אשר תאמר אין לי בהם הפין. על כן ראוי לאדם להחיש מפלט לנפשו כענין שאמר (תהלים קיש) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך :

השער השלישי. נבאר חומר המצות והאזהרות וחלוקי העונשים.

(א) מפני שהזהר בעל התשובה לחפש דרכיו. וכמה לו עונות וחטאות ואחרי אשר תם חפש מחופש. הוזהר לחקור גודל כל חטא מחטאיו כמו שנאמר (איכה ג) נתפשה דרכינו ונחקורה. להודיע אליו כל חטאתו אשר חטא. כמה הגדיל לאשמה בה. כי יש אשמה עד לשמים גדולה. ויש רעה כנגד כמה חטאים גדולים שקולה. והתשובה הגדולה כפי היות גדולים הקרי לב באלה. כי לדעתו (פ' לז' ידועתו) רב העון וגדלו. נפשו ירעה לו. או אז יכנה לבבם הערל ואז ירצו את עונם :

(ב) ועוד תועיל הקדית עוצם העון לכמות כלימה פניו בשאלת המחיה כענין שנאמר (עירא ט) אלהי בושתי ונבלמתי להרים אלהי פני אליך. ולעמות בושח על נפשו לפני הש"י אחרי הבטחון בסליחתו כענין שנאמר (יחזקאל י) למען תזכרו ובושת בכפרי לך לכל אשר עשית. ולהיות נגד עינו גדולת חסד הכפרה כענין שנאמר (תהלים כו) כי חסדך נגד עיני. והמשל בזה כי אם חטא העבד לאורונו ובה להכנה לפניו. אין נפשו אל העבד בלתי אחרי ידיעתו מוכב פשעו. ואם ירמה בנפשו כי החטא נקל יגדל הקצף עליו. לכן יתחייב החוטא להכיר עוצם החטא ועונשו כענין שנא' (ש"א כ) הנה הסכלתי ואשנה הרבה מאד. על כן הוצרכנו ללמד לבני יהודה. לתורה ולתעודה. חומר העונשים לכל עון ולכל חטאת. על כן על כל דברי החקירה חזאת. ועוד לתועלת נשגבה גדולה ובצורה. כי ראה ראיתי רוב העם חושבים על כמה פשעים כבדים כי הם קלים. ועל חייבי מיתות וכריתות כי הזהירות בהם יתרון הכשר או מדת חסידות. ונכשלים מבלי משים ואין תוכחה. כענין שנאמר (ישעיה כח) גם מאז לא פתחה אונך. על כן הוצרכנו להזהירם ולגלות אונם על חומר עבירות רבות. וכי יש במצות הקלות דרכים וצדדים רבים לכליון חרוץ ואבדן הנפש. ורבים מן הרשעים יעזבו דרכם כי ידעו האבדן וההפסד אשר בה. בהגלות להם גודל החטא ואת אשר נגזר עליו. ונכשלים יאזרו חיל לכבוש תאוותם. כי איכבה יוכלו וראו באבדן נפשם :

(ג) והמשל בזה לאדם ההפין ללכת אל עיר. ויאמרו לו כי הדרך משובשת בצנים ופחים ואבני נזף. ולצרכו אל המקום ההוא לא יחדל מלכת. והיה כי יאמרו אליו כי שחל בדרך ונמר שוקד עליו אז יכלה רגליו מן הדרך החיא. על כן אמר שלמה ע"ה (משלי א) לדעת חכמה ומוסר להבין. פ' כשרון המעשה ועוֹיבת העבירות יקרא חכמה כענין שנא' (דברים ד) כי היא חכמתכם ובינתכם. ואחר שילמוד וידע המצות ומה הם העבירות צריך שילמוד גנות העבירות. וההפסד והאבדן הנמצא בהם לחרחיק נפשו מהם. ולהוכיח עצמו בזכרון העונשים וליסר זולתו. וזאת הידיעה תקרא מוסר ולמוכיחים ינעם ללמוד לדעת זאת :

עתה נבאר מעולות חומר המצות ואזהרות וחלוקי העונשים.

(ד) המרגינה הא' חומר דברי סופרים. נתחייבנו מן התורה לקבל תקנות הנביאים והשופטים. ולשמוע דברי חכמים ולהזהר בנדריהם. שנא' (דברים יו) לא תסוד מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. וגם כי הוזהרנו מן התורה לקיים עלינו להיות עושים ככל אשר יורונו. אכן מצות עשה מן התורה חמורה מדבריהם. מפני שהוזכר עיקר הדבר בספר תורת האלהים מפורש וצות הש"י עליו בפרט. ויש דרכים וצדדים ימצאון שם דברי סופרים חמורים מדברי תורה. כאשר אמרו רז"ל חומר בדברי סופרים

השער שיערי תשובה השלישי

מדברי תורה שהאומר אין תפילין לעבור על דת פטור המש' מוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב. וכל העובר על דברי חכמים חייב :

ה) **ועתה** הלא לך לדעת מפני מה העובר על דברי חכמים חייב יותר מן העובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה. וזה פשר הדבר. כי העובר על דברי חכמים אשר מלאו לבו לעשות כן. כי תקל מצותם בעיניו לא מרתכר יצרו עליו. אבל כי תכהין עיניו מראות אור דבריהם ולא יהלך לנוגה האמונה. ולא משך בעול גורתה. ולא יטרה לקיים מאמרם כי לא נכתב בספר התורה. ולא נהג כדרך העובר על דברי התורה אשר נפשו מרה לו ונקוט בפניו. ויירא ויירצ לו כי ישיאהו יצרו לחטא. על כן משפט מות יהיה לאיש כי הפיל דבר אחד מכל (דבריו השיב) [דבריהם הטובים]. והוא כאומר ננתקה את מוסרותימו ודומה למה שכתוב בענין זקן המטרה את פי חכמים (דברים י) והאיש אשר יעשה בודון לבלתי שמוע אל הבהן וגו' :

ו) **והשנית** כי האיש ההוא רחוק מן התשובה. אחרי אשר אין הדבר חמור עליו כי ישנה באולתו תמיד. והחטא הקל ענשו יותר מן החמור בהכשל בו החוטא פעמים רבות

ז) **עוד** אמרו רז"ל כי טובים דורין מיין חכמים דברי סופרים יותר מינה של תורה. ואנחנו צריכים לפרש גם את זה. ידוע תדע כי יראת ה' יסוד המצות שנאמר (דברים י) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך. ובוזה יציה ה' את בראויו כמו שנאמר (תהלים קמו) רוצה ה' את יריאיו. ותקנות חכמים וגדריהם יסוד לדרך היראה. כי יעשו גדר והרחקה פן תגע יד אדם באיסור התורה. כבעל השדה אשר יעשה גדר לשדהו מאשר יקר בעיניו כי ירא פן יכנסו בו בני אדם והיה למשלח שור ולמרמס שזה. כענין שנאמר (ויקרא י) ושמרתם את משמרתני. עשו משמרת למשמרתני*. ורב הזהירות והגדר והרחקה מן האיסור הלא זה מעיקרי המורא. והמרבח להזהר יניע אל השכר הגדול כענין שנאמר (תהלים י) גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. על כן אמרו חכמי דברי סופרים יותר מינה של תורה. כי גדריהם וגזרותם מעיקרי היראה. ומצות היראה שבר הרבה כנגד מצות רבות כי היא היסוד להם. והדוגמא לדבר כי הנוהר מהתיחד עם אשה מפחדו פן ישל בעון וכאשר גזרו רז"ל. הלא זה מאשר זרה על נפשו אור יראת אלהים ית' :

ח) והנה הקדמנו לך בשער היראה. כי נתחייב האדם לראות בכנים ולהבין בהם ולהבדיל בין עקש ופתלתול ובין הישר הולך. לתועלת נשגבה אשר הודענוך. והנה כי תראה אנשים זוללים מזוללים בנטילת ידיים וישבו לאכול להם ואינם מברכין לפני אכלם

(* ז"ל המסילות ישרים (פי"א) וסנה מי שירצה להקנות נגמרי מזה הסטא (ר"ל מעניות). גם לו תעקף ח"אכס לא תועט. כי אין ככלל האיסור גופו של מעשה בלבד אלא כל ספק אלו. ומקרה מלא הוא לא תקרבו לגלות ערוה ואמרו ז"ל (כ"ר ע"ג) אמר הקב"ה אל תאמר הואיל ואסור לי להשתמש בחכם סריני תוספה ואין לי עון. סריני תוספה ואין לי עון. או שאני נוסק ואין לי עון. אמר הקב"ה כשם שאם נדר נאיר שלא תסתות יין אסור לאכול עכבים לחם ויכאס ומשתה עכבים וכל הוולא תנסן היין. אף אדם שאינו שך אסור ליגע בה כל עיקר. וכל מי שנוגע בחכם שאינו שלו מכיל מיתה לעצמו וכו'. והבט מם נפלאו דברי המחנך הזה. כי המביל את האיסור הזה לגמור. אשר לע"פ שיעקף האיסור אינו אלא סתיה יין. סנה אסור לו תורה כל מה שיש לו שייכות עם היין. והיה זה לימוד שלימדה תורה לחכמים אך יעשו הם הסיוג לתורה במשמרת שנמסר בידם לעשות למשמרתה. כי ילמדו מן הנידר לאסור כעבור שיעקף גם כל דמיו ליה. ונמלא כעשה הסוכה במלוא זאת של נזיר מה שמסרה לחכמים שיעשו כשאר כל המצות. למען דעת שום רלונו של מקום. ובשארם לנו אחד מן האיסורים ילמד הסוים מן המסורה לאסור כל הקרוב לו. ועל זה הדרך אסרו בענין זה של ספרות כל מה שהוא מעינו של הנות או הקרוב אלו. ויהי בליוס חוש סוכים דמיונו בין כעשה. בין כחיים. בין דיבור. בין כעמיסה. ואפילו כמתעבה. ע"כ דבריו הסעומים :

ואחר אכלם . וכהנה רבות דברי חכמים ותקנותם אשר פורצים נדרם . בזאת יבחנו . בזאת תדע ובהנת את דרכם כי הם דעים וחמאים לה' מאד ואחריתם עדי איבד . ועליהם אמרו כי העובר על דברי חכמים חייב . כי המעללים האלה לא יכריחם היצר עליהם . ולא תתקם תולדות ההומר והתאוה הנשמית לחמוא בהם . אין זה כי אם רוע לב ופירוק עול שמים מעל צוארם . והנה הם ככל המון כת הזדים האומרים לאל סוד ממנו ודעת הדריך לא הפצנו . גם הם רהוקים מדרך האמת . גם הכת אשר אינם נוהרים מנביגה של עו"ג ובשולי עו"ג כי יקלו דברי חכמים בעינם . אע"פ שהומאים למיא כמנס הנה בזו לדברי חכמים וישרו עול התורה (המורה) [והמורא] . גם עליהם אמרו העובר על דברי חכמים חייב כאשר ביארנו . והשנית כי אחרי שידעו כי עם הקודש נשמרים ככל אלה . הבדל הברילו עצמם מעל עטנו ופרשו מדרכי צבור . וארו"ל כי הפורשים מדרכי צבור יורדין לגיהנם ונדונין שם לדורי דורות . ודע כי העובר על דברי חכמים . ענשו היה ביד בית דין להכותו מכות מדרות . כפי אשר עיני בית דין היו רואות ליסר ולענוש בעת ההיא . אם לפחות מארבעים או להוסיף להכותו על אלה :

(ט) המדרגה הב' חומר מצות עשה . "יסוד השכר ושורש הנמול חלף העבודה בקיום מצות עשה . כמו שנאמר (שלי יג) וירא מצוה הוא ישולם . ונאמר (מלאכי ג) ושבתם וראיתם בין עובד אלהים לאשר לא עבדו . והעבודה היא במצות התלויות במעשה . בין שאין בהם זולתי מצות עשה בין שיש עמהן לא תעשה . כגון שנא' (דברים י) לא תאמץ את לבבך וגו' . ומצות העבודה תתבאר בשער העבודה בעו"ה . אולם ימצא דרך בשכר הנהרג מעבוד על מצות לא תעשה . אשר השני ישיג לשכר עושה מצוה כגון אם הזדמן דבר עבירה ליד האיש . והתאוה תאוה לדבר ערוה וכבש יצרו כי זה מעיקרי יראת הש"י . וכן מי שהזדמן לידו להתעשר באונאה ותרמית ואין רואה ואין יודע . והתהלך בתומו ובור כפיו . שכרו על זה כוונע לצדקה וטורה במצוה . וכן כתוב (תהלים קים) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו . וארו"ל כיון שלא פעלו עולה בדרכיו הלכו . וכבר הקדמנו לך פירוש המקרא הזה . וכן ארו"ל ישב ולא עבר עבירה נתנתן לו שכר כעושה מצוה כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול ממנו . ועוד אמרו (מלאכי ג) לירא ה' ולחושבי שמו זה הבא דבר עבירה לידו וניצול ממנו . גם השכר הזה עקרו ויסודו מצות עשה שכבש יצרו ביראת אלהים כמו שנאמר (דברים י) את ה' אלהיך תירא . ואמרו רבותינו ז"ל הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה המורה שאין אתה יודע שתן שכרן של מצות . והנה בתורה פורש מה יעשה לכל העובר על מצות לא תעשה ויחלק עליהם עונשים ומשפמים ודת מה לעשות בהם . והעונשים מלקות ארבעים מיתה וכתר בידי שמים וארבע מיתות בית דין . ומתן שכרן על כל מצוה לא נתפרש בתורה כרי שלא יחדלו לקיים המצות הקלות ויתעסק בהמורות לבדנה :

(ז) ומשלו על זה מענין המלך אשר אמר לעבדיו לנמוע בפרדסו כל עץ נחמד . ושכר אמר לתת להם ולא הודיעם שכר מטע כל אילן . כי חפץ המלך אשר לא יחסר כל בפרדסו . על כן ישעוהו רב מינים נמעי נעמנים . ואילו ידעו עבדיו שכר נמיעת כל עץ מעצי הפרדס או יתנו את כל עמלם בנצרי מטעיו אשר שכרם רב מן השאר להרבות השכר . כן ענין המצות . כי הואיל השם לזכות את ישראל בקיום כל המצות . להנחילם הי עולם ולהיות כל המצות יתדיו לזית הן לראשם . כי בהשלים חק מאכתם תהי משכורתם שלימה מטעמו . הלא ידעת כי אמרו רז"ל כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה . אע"פ שאמרו ת"ת כנגד כולם . והמצוה הקלה שכרה גדול והפלא אשר לא יסד ולא יספר . הלא תראה במצות שלוח הקן שאין בה טורה ולא פיזור מסון נאמר

עליה (דברים כב) למען ייטב לך והארכת ימים. וארז'ל רבי יעקב אומר אין לך מצוה קלה בתורה שאין תחיית המתים תלויה בה שנאמר בשלוח הקן למען ייטב לך וגו' למען ייטב לך לעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך. ומה אם מצוה קלה שהיא בכאיסר אמרה תורה כך. מצות המורות על אחת כמה וכמה:

יא) **ועתה נדבר בענין עונש ביטול מצות עשה.** אמרו רז"ל אם הזחירו את האיש לעשות מוכה או לולב ואינו עושה מכין כו'. ואמרו כי האנשים אשר לא הניחו על ראשם תפלין מעולם הם הנקראים פושעי ישראל בגופן. ועונשם המור מן העובר פעם אחת על חיבי בריתות. ואמרו כל שענותיו מרובין מזכותיו וככללן עון פושעי ישראל בגופן כגון שלא הניח תפלין מעולם או עוברי עבירה כגון עריות. ליום הדין יורדין לגיהנם ונדונין שם יב"ה. לאחר י"ב חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפורתן תחת כפות רגלי הצדיקים שנאמר (מלאכי ג) ועמותם רשעים כי יהיו אפר וגו'. ואמרו מי שמקל (בנייני) [בענין] מ"ע כמו המכזה חולו של מועד שיש בו מצות עשה שנאמר (שמות כב) את זה המצות תשמור. אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. ויש על כל מצות עשה אזהרת לאו כוללת שנאמר (דברים יג) לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו:

יב) **וקיום מצות עשה נקראת יראת שמים כמו הזחרות במצות לא תעשה.** שנא' (ויקרא יט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה'. ונא' (הילים לד) יראת ה' אלמדכם. ונאמר אחריו סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו. למדנו מזה כי מי שאינו עוסק בעשיית הטוב ובקשת שלום הפר יראת שמים. והוא מן הרשעים. כי לא ירא אלהים* שנא' (קהלת ח) וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלהים:

* וכמו לזה ואתה עיף ויגע, ולא ירא אלהים, פי' כשהלכתי עיף ויגע לעשות מצות (כי כל דבר חסד הנלמד לעשותו מעול מעש. שייך עליו עייפות וגיפה) ולעשות לזרך גופו יש לו כח ועו כלי שום מניעה. סימן הוא שאין בו יראה אלהים. וע"ד שאמר הכתוב (ישעי' מ"ג) עם זו ירחמו וגו'. פי' ירחמו את עם ישראל למען יסכרו שמי ותהלתו בעמים. והוא יקיים וכלו כל עמי הארץ וגו' ויראו ממך (ופי' הגר"א ז"ל, יראה בעיניו אשר ייראו את ה', הסי' מסך. פי' כי אלה הסי' סכנם ליראתם את ה'). כי ילמדו עמם ליראה את השם). ולסוף ולא אחתי קראת יעקב. לא קראת בשמי למען דעת כל עמי הארץ את שמי הגדול והנורא, ויראו ממני. והטעם כי יגעת בני ישראל. כי אלה עיף ויגע לעשות את כל הדברים המוגשים כי, ולכל הדברים הנלמדים ללמד לזרע עזאזל אין חסד ויגשים כלל, ואין כלן ויראו ממך, וכי"ל. והוא יש לבטל כוונת הכתוב ולא ירא אלהים. דקאי ג"כ על עם ישראל. וכה יאמר, ואתה עיף ויגע שלא לעשות מצות וכי"ל מטעם שאין אלה ירא אלהים. לזאת בא עמלק שהוא ג"כ לא ירא אלהים. ובאשר אמרו רז"ל על הסמיכות, כרפידים, ויבא עמלק* מטעם כרפידים. כרפי ידוים וכי' (שהוא ביטול מ"ע גדולה וחמורה) לכן בא עמלק. וכן אפשר לבטל כוונת הסדר כי פי' בזה. ויבא בן בנו שאמר את האלהים אני ירא. ויפגע ממני בנאמר עליו ולא ירא אלקים, והוא: כי יוסף אבי אביו של יצ"ק אמר לאחיו זאת עשו וחיו וגו'. אמרו זאת עשו, כיוונתו על הבאת סכר רעבון בתיהם וכמו שאמר לזה ואחס לכו הכילו סכר וגו'. וע"ז אמר הכתוב ויעשו בן פי' שלקחו סכר רעבון בתיהם (כי על אסירת שמעון לא שייך ויעשו, כי הם לא אסרו אותו. ועל הפסוקות וודאי לא שייך ויעשו כי הלא נאסרו חסידים ממצא. רק דקאי על לקיחת הסכר וכמ"ס) וע"ז אמר לזה וחיו פי' כי בלקיחת הסכר חתיו ולא תמותו רעב. כי את האלהים וגו' כי ירא אביו לאסור את כולכם במשמר כאשר עשיתו עד הנה, כי כזה אמרנו מלפנות דקדק ותקד עם הנביות, ואחס לייבטן כעת לדקדק ותקד לתת לזה סכר רעבון בתיהם. ולפי' ה' יוסף זריו מאד להסתמר מדבר עבדים כידוע ממעשה דשופרע. וגם זריו מאד נעשות מלאת. והוא לעשות דקדק ותקד עם הנביות ולא ה' עיף ויגע. רק ה' ירא אלהים להשיג דרכים בין למינעם מעשות עבירה. בין לזריות לעשות מצות. ועל עשו אבי אביו של עמלק כתיב ויבא עשו וגו' והוא עיף. אשר לבד הדרכה הנדרש במד"ר (ס) שבער שתי עבירות באותו יום. והביאו ראו' מן תיבת שרה שבה על נערה המאורס. ומן תיבת עיף שבה את הנפש. ונבל עוד גומר כי תיבת עיף בא ג"כ גומר שתי' עיף ויגע לעשות מצות וכי"ל. כי אם ה' בעל עבירה גדול נדווי שלא עשה מצות (כי לעשות מצות לייבטן עתה והסתמלות וד"ל) ואשר על כן כאשר ראה יעקב אביו חתיו כי הוא עיף לעשות מצות. ולעבורה הסכורה לייבטן זריות הרבה מאד כי הסכור ה' כתיבם כגון לעבודת הקרבנות. וגבי כתיבם מנינו שחיו (במאמר הנ"ל) כ"ד כתיבם זריות (ס) לזאת נקח הסכורה מעצ' אחיו כי הוא ה' הסכור ממנו וכידוע. וה"ל ה' יוסף ועשו זה לעומת זה. כי עשו ה' עיף ולא ירא אלהים. ויוסף ה' זריו וירא אלהים וכי"ל. ויהסע אשר ה' בן בנו של יוסף ה' כי ג"כ המעלה של ירא אלהים וגם לא ה' עיף לדבר מצות. ועמלק בן בנו של עשו נאמר כי ולא ירא אלהים. וברואי ה' עיף לדבר מצות, וכתיב גבי עשו. לכן יבא ויהסע אשר זה בו שתי מעלות האלו, ויכניע את עמלק אשר אין בו שתי מעלות אלו. ומעט עשם היבדל' לי או לי כתיבת ירא אלהים, וגם עייפות ויגעם לדבר מצות, ואשר לכן בא עמלק וכמ"ס. לזאת הולך ויהסע להלחם עם עמלק, מטעם שהיו בו שתי מעלות אלו, וכי"ל:

(ג) ויש במצות עשה מן החמורות שאין המון העם נזהרים בהם כגון הזכרת שם שמים לבטלה שנאמר (דברים י) את ה' אלהיך תירא וארזיל הוזהרנו בזה שלא להזכיר שם שמים לבטלה. וכן ג"ה שהיא מ"ע שנאמר (שם יח) והורעת להם את הדרך ילכו בה זו נמילות חסדים. ואמרו גדולה נמילות חסדים יותר מן הצדקה שהצדקה לעניים ונמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים. על כן אמרו על שלשת דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל נמילות חסדים. והנה הצדקה בממונו. ונמילות חסדים בין בנופו בין בממנו. כי הייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו אם דל ואם עשיר. וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם שנאמר (פסוק) הניד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד. וכן מצוה להכנס לפני משורת הדין שנאמר (שם יח) ואת המעשה אשר יעשון וארזיל זה לפני משורת הדין. ויש בענין זה דרכים רבים אשר תהיה בהן המצוה הזאת מן החמורות הכל לפי ענין הדין. כמו שארזיל לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא נכנסו לפני משורת הדין :

(יד) ויש אנשים רבים בהמון העם חושבים כי אין עיקר האבדון והפסד הנפש זולתי בעבירות שיש בהם מעשה. וכי אין אבדן נפש אל האיש אשר הוא מהור מחטוא במעשה ובדרך העבירות לא הלך וחדל מעשות מצות ומעשים טובים. על כן אנו הייבין להודיע תועי רוח בינה כי ארזיל ויתר הקב"ה על ע"ג כו' ולא ויתר על עון ביטול תורה. ואמרו כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצות כך עונש המבטלה גדול מכל העבירות. ואמרו (במדבר יט) כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר נאמר על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. וכבר זכרנו לך כל אלה בשער התורה :

(טו) ומצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות כמו הנזל והחמס ועיוות הדין ונלווי עריות. ועם כל זה הזכיר הכתוב כי אברו ונשמרו בעון כמול הצדקות. שנאמר (יחזקאל יט) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם וגו' ויד עני ואכילון לא החזיקה. ונאמר על האנשים שאינם עורכים מחשבות להתבונן תמיד ביראת ה' (ישעיה כט) ותדו יראתם אותי מצות אנשים מלומדה לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא. ונאמר (ירמיה יב) מדוע דרך רשעים צלחה וגו' קרוב אתה כפיהם ורחוק מכליותיהם. ונאמר (תהלים עג) כי הנה רחקך יאברו :

(טז) ודע כי לפי גודל המצוה. יגדל עונש מי שיחדל לעשותה אע"פ שאינו עושה מעשה כחפרתה. כמו שמצינו במצות הפסח ובמצות המילה שהם מצות עשה ויש בהן כרת :

(יז) ודע כי המעלות העליונות נמסרו במצות עשה. כמו מעלות הבחירה שנאמר (דברים ל) ובהרת כהיים. ומעלות תלמוד תורה שנאמר (דברים י) ודברת בם. ומעלות לכת בדרכי ה' שנאמר (שם כח) והלכת בדרכיו. ומעלות התבונן בגדולת ה' שנאמר (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים ודוד אמר (תהלים יד) ה' משמים השקוף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים. ומעלות זכרון חסדיו והתבונן בהם שנאמר (דברים ח) וזכרת את כל הדרך ונאמר (שם) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסוך. ודוד אמר (תהלים ק) ויתבוננו חסדי ה' ונאמר (שם כ) כי הסך לנגד עיני. ומעלות הקדושה שנאמר (ויקרא יא) והתקדשתם והייתם קדושים. ומעלות העבודה שנאמר (דברים י) אותו תעבוד. ומעלות היראה שנאמר (שם) את ה' אלהיך תירא. ומעלות האהבה שנאמר (שם י) ואהבת את ה' אלהיך. ומעלות הרביקות שנאמר (שם י) ובו תדבק. לכל אחת מהנה כמה מדריגות כאשר יתבאר בעו"ה. וכעבור המעלות האלה נכרא האדם

השער השלישי

שערי תשובה

השלישי

שנאמר (ישעיה כ) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. ומה תקות הנבוא אם לא ישים עמל נפשו ועיקר עסקו בדברים שנבוא בעבורם :

(יח) והנה נתבאר בתורה עונש כישול המצוה שנאמר (דברים כו) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם. אמר לעשות אותם יורה כי זה נאמר על ביטול מעשה המצוה :

(יט) ודע כי נתחייב הנבוא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדוניו. והפועל הנאמן יהיה מחיר במלאכתו וישיגה על מלאכת הפועלים הבריו. ועיניו על דרכיהם לראות אם באמונה הם עושים ויוהרים ויודיעם את המעשה אשר יעשו. כי הפצו ורצונו אשר תעשה מלאכת אדוני בלא רמיה על כן יחזיק ידי עושי המלאכה. וארז"ל בספרי ארור אשר לא יקים. אדם שלמד ושנה ולימד לאחרים וקים את התורה ויש בידו כח להחזיק ידי העוסק בתורה ובמצות ולא החזיק הרי הוא בכלל ארור אשר לא יקים :

(כ) ומן המצות החמורות. שלא לדון בערכאות של עובדי כוכבים שנאמר (שמות כא) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני כנענים. ופושעים יכשלו כח. וכבר הקדמנו לדבר בעבירה הזאת :

(כא) ועל כמול מורא אב ואם שהיא מצות עשה. שנא' (דברים כו) ארור מקלה אביו ואמו. ענין מקלה שמזלול בכבודם ומפר מוראם כמו שארז"ל (ויקרא יט) איש אמו ואביו תיראו איהו מורא אב לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מצריו :

(כב) ומצות תפילין ומצות מזוזה מצות עשה הם. והנם בכלל קבלת מלכות שמים כי על כן נכתבו בפרשת שמע ישראל. ותוכל להתבונן מזה על עונש המצות האלה. כי הוא שובר עול מנתק מוסרות. וכבר הקדמנו לדבר על המצות האלה. ועל מצות ציצית ארז"ל בספרי שהציצית מוספת קדושה שנאמר (במדבר טו) למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם. וגם (פ"י כ"ט אע"פ) כי אין מצות ציצית זולתי על מי שיש לו בגד אשר לו ארבע כנפות ואם אין לו בגד כזה אינו חייב לקנותו. אף גם זאת (פ"ה כ"ט ס"ב ע"פ) ארז"ל כי ענוש יענוש לעתות בצרה על דבר אשר לא המד בלכבו יופי המצוה ושברה לבעבור סכב פני דבר חיובת עליו. ולקחת לו בגד שיש לו ארבע כנפות לעשות בו ציצית על כנפיו :

(כג) ודע כי הירא את דבר ה' יחמיר וידקדק וישים נפשו בכפו על מצוה קלה כמו על החמורות. כי לא יבינו (פ"ה י"ב וישע"ל) לאשר המצוה הזאת קלה לעומת החמורות.

אך יבינו לנדולת המזחיר עליה יתברך. ופקח עיניך היטב לראות כי העיקר הנכבד הזה נתבאר בתורה. כי נכתב על מצות הקימה מפני שיבה כמו שנכתב על מצות מורא אביו ואמו ושמירת השבת. אני ה'. ודכות מן המצות אשר הרבה מן העם הנמצאים כדור קצרי יד מעשותם הבאנום אל מקום זה (נ"ט) [ניסוד] לכל אחד בספר הזה. קחם נא אליך על לוח לבך: (כד) המררינה ה' לאן שניתק לעשה. אמרו רז"ל לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו. כגון (דברים כב) לא תקח האם על הכנים. שניתק לעשה שנאמר

(ש) שלא תשלה. ואע"פ שלא היו לוקין בדין בית דין יש בהם שענושו המור ונגע עד שמים משפמן נשא עד שחקים. כגון הגזל שנאמר (ויקרא יט) לא תגזול וניתק לעשה (ש"ה) וחשיב את הגזלה. ואמרו לא נחרם גזל דינים של דור המבול אלא על הגזל שנאמר (בראשית ו) קח כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס. ואע"פ שהערוה חמורה מן הגזל מדת עונש הגזל להקריב יום אידו ולהחיש עתידות לו. עוד אמרו סאה מלאה עונות אין מקטרנ בבולן כמו הגזל. ואמר שלמה המע"ה על אוצרות המרמה והאונאה (משלי כא) פועל אוצרות בלשון

שקר הבל נדף מבקשי מות. פירושו אוצרות המרמה והאונאה הבל נדף הם כי אחריתם לכליון. ועודם ברשותו צוררים הם לו ומבקשים נפש בעליהם ומסבכים למותו. וכענין שאמר הבקוק ע"ה (יב"ק ב) הוי בוצע בצע רע לביתו ונו' כי אבן מקור תועק ונו'. ונזל העני היבין עליו מיתה בידי שמים שנאמר (משלי כב) אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. פי' אל תגזול דל בעבור שהוא דל ואין עוזר לו ואל תדכא עני בשער בהכלמה ובכזיון. בשער כלומר ברבים וכענין שנאמר (ישעיה ג) מה לכם תדכאו עמי לפני עניים תמהנו. כי ה' יריב ריבם אחר שאין להם סומך ומי שיטעון ויריב ריבם. וקבע את קובעיהם נפש אחרי שהובאת אליו צעקת הדל לא יקה ממך ממון תחת הגנילה אשר גזלת אבל ישל אלוה נפשך. ונאמר (איוב כג) כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו ונאמר (משלי א) בן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקה. ומי שיציעק ויצער אלמנה ויתום בין בגזל בין בעושק בין בהכלמה וכל מיני הצער חייב מיתה בידי שמים. וכן הדיינין שיש בידם להציל גזול מיד עושק ויתום לא ישפוטו. משפט מות להם שנאמר (שמות כב) כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענת תענה אותו כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו וחרה אפי וחרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים. פי' והיו נשיכם אלמנות כנגד עיני האלמנה ובניכם תומים כנגד עיני היתום מדה כנגד מדה. והמצער כל איש מישראל אע"פ שלא נקרה בו העונשים האלה עובר בלא תעשה שנאמר (ויקרא כה) לא תונו איש את עמיתו ואמרו רז"ל באונאת דברים הכתוב מדבר. והוא מענין הצער והמצוק מלשון (ישעיה כ) והאכלתי את מוניך את בשרם. ואמרו רז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה. ובמקום שדיבר הכתוב מאונאת ממון הזכיר שם מקח וממכר שנאמר (ויקרא כה) וכי תמכרו ממכר לעמיתך. ואמרו גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה כנופו וזה בממונו. זו נאמר בה (שם)

ויראת מאלהיך וזו לא נאמר בה ויראת :

(כה) והנשך ודריבית יש בהן לא תעשה שנאמר (שם כה) אל תקח מאתו נשך ותרבית. וניתק לעשה שנא' (שם) וחי אחיך עמך. פי' אם לקחת מאתו נשך ותרבית השב תשיכם לאחיד למען יחיה עמך. ועגשו חמור מאד כל זמן שלא תיקן המעוות שאינו בא לתחיית המתים. שנאמר (יוחאל יח) בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה ופי' רז"ל על ענין תחיית המתים. ואמרו רז"ל כל מי שיש בידו עון הריבית אין מלאך מליץ [מלמד] עליו זכות. וזהו שנאמר וחי בלשון שאלה ותמיתה. הלא מליץ שיאמר כי רתו לחיות. כולם יענו ויאמרו לא יחיה :

(כו) המררנה ה' לאן שאין בו מעשה. אמרו רז"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. ומפורש בדבריהם ז"ל כי לאו שאין בו מעשה חמור מן הלאו שניתק לעשה. ויש באזהרות שאין בו מעשה אזהרות תלויות בלב. מהן בלשון ומהן בקפיצת יד והמנע מן המעשה. וכן יש עבירות שאין בהם מעשה ותלויות בחוש השמע ובחוש הראות. וראינו רבים מבני אדם שכתו רבות מהם. ויש אשר ידעו ואינם נוהרים בהם מפני שאינם תלויות במעשה. כי העבירות התלויות במעשה כמו אכילת החלב והדם והנבלה והמרפה אין הדבר קרוב להכשל בהן כמו העבירות הנעשות במחשבה ובלשון ובשבת מן המעשה. על כן ראינו לזכור מקצתם להזכיר ולהזהיר אשר לא ידע להזהר. ולא באנו להאריך בהם זולתי לרמוז עליהן להיות לזכרון לשבי פשע :

(כז) מן האזהרות התלויות בלב. השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך (דברים ח) וארז"ל כל מקום שנאמר השמר פן ואל הרי זה לא תעשה. הוזהרנו בזה לזכור את הש"י בכל

עת. והייב האדם להשתדל לקנות לנפשו תמיד התנהגות המחויבות מן הזכירה. כמו היראה והצניעות וקישוט המחשבות ומכסים המדות. כי זרע הקודש ישיגו כל הנהגה נאה והמעטירה בעליה מזכירת השם ית' כמו שנא' (ישעיה ט) בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל: (כה) **השמר** לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (דברים ד) ואמרו רז"ל כל השוכח דבר אחד מתלמודו עובר בשני לאוין. יכול אפילו תקפה עליו משנתו ת"ל (שם) ופן יסורו מלבבך. לא דבר הכתוב אלא במי שיסורו מלבו על ידי שהוא בשל מן התורה ואינו הוגה בה תמיד:

(בט) **אל תאמר בלבבך כהדוף ה' אלהיך אותם מלפניך** לאמר בצדקתי הביאני ה' לרשות את הארץ הזאת [וגו'] לא בצדקתך ובוֹיֹשֶׁר לִבְבְּךָ וְגו' (שם ט). הוזהרנו בזה שלא נדמה בנפשנו הצלחתנו בצדקתנו ויושר לבבנו. אבל נאמין ונדע עם לבבנו כי הצלחתנו מהסוד העליון ורב טובו וכענין שאמר יעקב אבינו ע"ה (בראשית לב) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת:

(ל) **לא תנו את ה' אלהיכם (דברים ו)**. הוזהרנו בזה שלא יאמר אדם אנסה נא בעבודת הצדקה היצליה ה' דרכי ואבחן בכשרון המעשה אם כסף וזהב ירבה לי. והאיש הטוב לא נמצא בו רפיון ידים אם עמלו בחכמה ודעת וכשרון המעשה ולא צלחה דרכו בענין קנין כספו ובשאר טובת חפצי הנוף. ואמרו רז"ל כי במצות המעשרות כלכד הותרה הבחינה **שנאמר** (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת. ואמר שלמה המע"ה (משלי ג) כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך וימלאו אסמך שבע [וגו'] מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו. פירושו אם לא יהיה לך בן להמלא אסמך שבע בתוך מהונך ומראשית כל תבואתך לעבודת הצדקה אבל יאחזק ימי עוני, אל תמאס מוסר ה' ודע כי גם זה למוכתך. כי את אשר יאהב ה' יוכיח להטיב באהריתו להיות תמורת שכר העולם הזה ותחת כבודו. שכר אמת והטוב הצפון העומד לעד לעולם:

(לא) **כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני**. איכה אוכל להורישם לא תירא מהם (דברים ו): (לב) **כי תצא למלחמה וגו' וראית מוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם (דברים ז)**. הוזהרנו בזה שאם יראה האדם כי צרה קרובה תהיה ישועת ה' בלבבו. ויבטח עליה. כענין שנא' (תהלים טז) אך קרוב לידאיו ישעו וכן כתוב (ישעיה נא) מי את ותיראי מאנוש ימות: (לג) **רא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא (דברים א)**. הוזהרנו בזה להאמין שלא יקרנו נזק משפט הצדק כאשר לא נכיר בו פנים. כמו שארז"ל שלוחי מצוה אינן ניווקין לא בהליכתן ולא בחזירתן. וזהו פירושו כי המשפט לאלהים הוא שלא יבואכם נזק בסיכתו:

(לד) **בלבתי רום לבבו מאדיו (דברים י)**. הוזהרנו בזה להסיר מנפשנו מדת הנאות. ושלא יתנאה הנדול על הקטן אך היה יהיה שפל רוח. והנאות מן העבירות החמורות המאבדות ומכלות הנפש שנאמר (משלי טו) תועבת ה' כל גבה לב. ומה יועיל קנין כספו ורוב עשרו ונגזי (סוסימי) [ברומין] והנה אחרי כי נתעב ונאלח גכתי תפארת גדולתו עמוקים משאול. ואל יתהלל חכם זולתי בעבודת הש"י וביראתו. והבטחון בו וכאהבתו והדבקות בו. שנאמר (דברים כא) הוא תהלתך והוא אלהיך. ונאמר (יחזקאל ט) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי:

(לה) **נתן נתן לו ולא ידע לבבך כחתך לו (דברים טו)**. הוזהרנו בזה לרהיץ מנפשנו צרות העין. ולהיותנו טובי עין. כענין שנאמר (משלי כב) טוב עין הוא יבורך.

השער **שערי תשובה** השלישי

ולא די כמתנת היד [לכך כי אם] אשר נטע בנפשותינו מדת הנדיבות . על כן הוזהר ואמר
ולא ידע לכבד אהר שנאמר נתן נתן לו :

לו) **לא** תאמין את לבבך ולא תקפוץ את ירך (דברים טו) . הוזהרנו להסיר מנפשנו מדת
האכזריות . ולנטוע בה נטעי נעמנים . הם הרחמים והחסדים הנאמנים . כמו
שכתוב (שם כה) והלכת בדרכיו . ובעבור כי מן האפשר שלא יקפוץ את ידו ויחון את העני
ולא מדרך רחמנות . כענין שנאמר (משלי יב) ורחמי רשעים אכזרי . על כן כתוב לא תאמין
את לבבך . ועונש האכזריות רע וסר . כאשר יתבאר בשער האכזריות בעזרת האל .
וארז"ל (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך והרכך . כל המרחם על חבריו מרחמין עליו פן
השמים וכל שאינו מרחם על חבריו אין מרחמין עליו מן השמים :

לו) **ולא** תחוס עיניך ולא תחמול ולא תכסה עליו (שם יג) . הוזהרנו בזה שלא לחמול
ורחם על המחטיאים והמכשילים בני אדם . ואמרו רז"ל כל הנעשה רחמני על האכזרים
לסוף נעשה אכזרי על הרחמנים :

לה) **לא** תקום ולא תמור את בני עמך (ויקרא יט) . אמרו רז"ל אי זו היא נקימה אמר לו
השאיילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני את שלך . ואיזו היא
נמירה . אמר לו תריני משאילך . ואיני כמותך שלא השאלתני . ואין העונש בזה על
הריבוי אלא על נמירת הלב . ואמרו רז"ל כי אזהרת הנמירה על דבר שבממון . אבל על דברי
נאוו ובוו ודרישת רעה מותר לשום הדברים על לבו . וארז"ל על זה כל תלמיד חכם שאינו
נוקם ונוטר נכחש אינו תלמיד חכם . אבל אם יבקשו ממנו מחילה יעבור על מדותיו :

לט) **לא** תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא יט) . הוזהרנו בזה להסיר מנפשנו מדת השנאה .
והיא מדה מעוללת פשעים רבים . ומסכבת כמה עלילות נשחתות . כמו לשון
הרע שהוא שקול כנגד כמה חיובי מתות בית דין כאשר יתבאר . וכמו דרישת רעה .
והשטחה לאד . ונרמת נזקים לחבירו . והליכת רכיל . ונקימה ונמירה . ומאכרת מוכח
הרכה מן הנפש . כאשר יתבאר בשער השנאה . וראה עד היכן הגיע עונש השנאה .
כי ארז"ל בית שני שהיו עוסקים בתורה ומעשים טובים מפני מה חרב . מפני שנאת חנם
שהיתה ביניהם :

מ) **ונשמרת** מכל דבר רע (דברים כג) . פירשו ז"ל שלא יהרהר אדם כיום ויבא לידי פומאח
בלילה . ואע"פ שאינו מהרהר כדי לעשות . ודבר הלמד מענינו שכתוב
אחריו (שם) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה מהור מקרה לילה :

מא) **ולא** תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו) . הוזהרנו בזה שלא לחשוב לעשות
עבירה (ועל כל) [וכל] דבר פשע וחטא . כענין שנאמר (משלי כד) מחשב לרע .
ולא להרחיק בדברי המינין . פן יכשל וימשך אחריהם . ואשר ישיב אל לבו כי הש"י
בוזח לב וחקך כליות . אך יעיו פניו לטמא לבו ודבר בליעל יצוק בו . ואמר שלמה
המע"ה (משלי כד) זמת אולת חטאת . עוד אמר (שם י) שש הנה שנה ה' ושבע תועבות
נפשו לב חורש מחשבות און :

מב) **לא** תשא שמע שוא (שמות כג) . הוזהרנו בזה שלא לקבל לשון הרע . וכמו שאמר
התרגום לא תקבל שמע דשק :

מג) **לא** תחמוד בית רעך (שמות כ) . ולא תתאוה בית רעך (דברים ח) . הוזהרנו בזה שלא
להתעולל עלילות ברשע לקחת שדה זכרם וכל אשר (רעד) [לרענו] . גם כי נתן
מכרם . והוזהרנו על מחשבת הדבר הרע הזה שלא נסכים במחשבתנו לעשותו שנאמר
לא תחמוד . ואם יכמוף אדם שימכור לו חבירו שדה או כרם או אחר מחפציו ולא יש
את נפשו למכרו . ואם יפצר בו ברוב דברי תהנונים יבולש להשיב פניו אסור לפצור בו .

השער שערי תשובה השלישי

כי זה כמו הכרת ואונס. והחומד לקחת כל הפין והוא איש נכבד. שאם ישאל שאלה אור פניו לא יפילון. אסור לשאול מעם רעהו מקח או מתת. בלתי אם ידע כי נתן יתן לו בנפש הפיצה. ולא ידע לבכו בתתו לו :

מר) מן האזהרות התלויות (גלג) [בלשון]. כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה כך ערות דבר (דברים כג). אמרו ז"ל כי בכלל האזהרה הזאת. כי בהנותנו בתורת הש"י. ובדברינו בתפלה לפניו. יהיה מחנינו קדוש ולא יראה בנו ערות דבר. לכן נצטוינו בזה להזכיר שם שמים בקדושה. ולעכוכ בדברי תורה ותפלה בקדושה. ושלא להזכיר שם שמים ודברי תורה אם הוא ערום. או אם יש שם אדם ערום כנגדו. וכן הוזהרנו שיהיה המקום נקי. כמו שנאמר (ש) וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך. וכ"ש כי הוא מוזהר שלא להזכיר שם שמים אם אין ידיו נקיות. ואם נגעו ידיו בדבר הנמאם עליו ירחצם. וכענין שנאמר (תהלים כ) ארחיק בנקיון כפי. ובלכתו בדרך והוא מסתפק אם הדרך נקי או יזכור שם שמים. ואל דיבר בדברי תורה. ואם יש דבר שאינו נקי לאחריו כגון צואה או נבלה או מי משרה. צריך שירחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח ולפניו כמלא עינו. והזהירות בזה מדרכי יראת שמים. שנאמר (מלאכי ג) ליראי ה' ולחושבי שמו. ואמרו רז"ל (בפדבר טו) כי דבר ה' בזה זה המדבר דברי תורה במבואות המטונפות. וארז"ל (דניאל ג) יהיב חכמתא לחיטין מפני כי החכמים מכבדים את התורה ועוסקים בה בקדושה. ואלו נתנה למפשים היו מדברים בדברי תורה במבואות המטונפות :

מה) נייש באזהרות התלויות כ"י [שהיו לוקין עליהן. כי כן ארז"ל כל האזהרות שבתורה לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומקלל את חבירו בשם. והשבועה לשוא אע"פ שאין בה מיתת כ"ד. עונשה חסור בידי שמים יותר מהרבה עבירות שיש בהן מיתות כ"ד כי הנשבע לשקר מחלל את השם. שנאמר (ויקרא יט) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם ה' אלהיך. וחילול השם עונשו למעלה מכל העבירות. ולא נכתב כן על אחת מן העבירות אלא על השבועה לשקר ועל ע"ו שנאמר (שם כ) כי מזרעו נתן למולך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי. ונאמר באזהרות ע"ו (שמות כ) לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא. ר"ל כי לא ימלה עון ע"ו על דרך מליחתי לשאר עבירות. כענין שכתוב (ירמיה ה) אי לזאת אסלח לך בניד עזבוני וישבעו בלא אלהים. וכן כתוב באזהרות השבועה לשקר (שמות כ) כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. ונכתבה אזהרת השבועה לשקר אחר אזהרת עבודה זרה. יען וביען כי השבועה לשקר נמצא בכנפיה עון חלול הש"י. וארז"ל בענין מה שכתוב (משלי ט) ראש (כן כתוב בלא"ף וענינו העניות) ועושר אל תתן לי וגו' פן אשבע וכחשתי ואמרת מי ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי. השניה קשה מן הראשונה. שנאמר (יחזקאל כ) ואתם בית ישראל וגו' איש גלוליו לכו עבודו ואחר אם אינכם שומעים אלי ואת שם קדשי לא תחלו עוד. ר"ל כי עון הנשבע לשקר ככ"ד חמור מעונש העובד כוכבים בסתר מפני חלול השם. ואמרו ז"ל על כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וממשפחתו וכאן ממנו ומכל העולם. ואם הייבו בית דין את האדם להשבע שבועה והוא יודע אשר פיו דיבר שוא. אסור לקבל עליו השבועה לאמר אנכי אשבע למען הפחיד את חבירו. אע"פ שאין בלבבו להשבע שנאמר (שמות כ) לא תשא. ויש בכלל משמעו לא תקבל להשבע לשוא. וכן אמרו ז"ל במכילתין. ותרנום (שם כג) לא תשא שמע שוא לא תקבל. ואסור להשבע חנם אע"פ שהוא נשבע על אמת. שנאמר (שמות כ) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ותרנומו למנא. וכן המסבב להשביע את חבירו חנם גדול עונו. כגון שהיה חברו חייב

לו מנה ויכפיל על תביעתו למען יצא קו הדין על הודאתו למקצת להשבע שבועת התורה. או שתובע את חבירו על הנכ אשר לא ידע ישאלהו ומשביעו שבועת היסת. ואמרו רבותינו כי זה האיש נקרא נגב ש'נוגב דעת הבריות. ועליו נאמר (זכריה ה) הוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הנגב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה כתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו. ומי שהוא יודע שאם ישבע יהשדוהו בני אדם על שבועתו. יש לו להמנע ולהשוך נפשו מן השבועה לכבוד שמים. גם כי האמת אתו :

ט) אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור (שמות כא). לא תקלל הרש (ויקרא יט). הוזהרנו בזה שלא יקלל איש מישראל בשם ולא באחד מכל הכינויים. ומה שהוזכר בתורה אלהים לא תקלל ונשיא ודרש. כי בא להזהיר שלא לקלל השופט כאשר ירשיעוהו בדין. ולא את הנשיא כאשר יענוש אותו לשלחו ביד פשעו. והוצרך להזכיר ההרש. פן תאמר אין עונש בקללתו. אחרי אשר איננו שומע ולא ישיגהו צער על קללתו. ובסוף פרשת משפטים נכתב אלהים לא תקלל. לאמר שלא תקלל השופט את המושפטים האלה. אבל השופט אשר לא כדת אותו תקלל. ואמרו רז"ל המקלל את חבירו או את עצמו בשם לוקה וענשו בידי שמים רב מאד. שנאמר (דברים כה) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת [וגו'] ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך. והפלא ה' את סכותך וגו'. ופרשו רז"ל ענין הפסוק הזה על מי שמקלל את חבירו או את עצמו בשם :

מו) ואסור לאדם שיאמר בן יושיעהו השם כאשר הדבר הזה דבר אמת והנה הוא כזב. כי הנה קלל את עצמו בשם שמכלל הן אתה שומע לאו :

מז) יין ושכר אל תשת וגו' ולהורות את בני ישראל (ויקרא י) ולהבדיל בין הקודש ובין החול. ארז"ל השותה רביעית יין שאינו מווג כמים אל יורה. ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שמוגו אל יורה :

מח) לא תנו איש את עמיתו (שם כה). באונאת דברים הכתוב מדבר כאשר הקדמנו למעלה. ואמרו רבותינו היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך. וזהו שנאמר (שם כג) וגר לא תונה ולא תלהצנו. לא תונה בדברים. ולא תלהצנו בממון. ובכמה מקומות הוזהרה התורה על אונאת הגר מפני אשר שכח עמו ובית אביו ובא לחסות תחת כנפי השכינה. כענין שנא' (יהי ב) ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת. ונאמר (שם) ותחי משכרתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו. מושל לצבי שבא לעוד ושם ירביץ עם הצאן ידעה. וחמל עליו בעל העדר. כי עזב כר נרחב ויעמוד במקום צר :

נ) לא תהיה אחרי רבים לרעות (שמות כג) הוזהרנו בזה שלא לחזק ידי עוברי עבירה בדברים. ושלא להתחבר אל המסכימים אל העול. וכענין שנאמר (ישעיה ח) לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר :

נא) ואסור להתחבר אל הרשע בעסקי העולם. שנאמר (יה"ב ב) בהתחברך עם אחיזהו פרוץ ה' את מעשיך. ונאמר (משלי ג) אל תקנא באיש המס ואל תבחד בכל

דרכיו. וארז"ל באבות של רבי נתן אל תהי חבר לרשע אפילו לדבר מצוה. ורבו דרכי מות הנמצאים בחברת הרשעים. וכבר גלינו על העון הזה וטובד ענשו :

נב) ולפני עוד לא תתן מכשול (ויקרא יט). הוזהרנו בזה שלא להורות את בני ישראל אשר לא כדת ושלא כהלכה. ואמרו רז"ל הו' מתונים בדין. וזממרי לב להבין ולהורות לא יצילו את נפשם מתת מכשול לפני עור וחמאתם כבדה מאד. כמ"ש (תהלים עב) לא ידעו ולא יבינו כחשכה יתהלכו ימוטו כל מוסרי ארץ. ועוד אמרו הוי זהיר בתלמוד

ששנת תלמוד עולה וזון . ואמרו רז"ל (סלי י) כי רבים הללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה :
 (ג) עוד הוזהרו מן המקרא הזה. להשיא עצה הוננת לאשר יועץ מכני עמנו . ולא להכשילו בעצה נכערה . ולא ייעץ את חבירו לפי דרכו :
 (ד) וחייב אדם לחשוב מחשבות להעלות עצות הננות ומתקנות לחבירו . וזה אחד מעיקרי דרכי נמילות חסדים . שנאמר (סלי כו) שמן וקמרת ישלח לב ומתקן רעהו מעצת נפש :

(ה) לא תלך רכיל בעמך (ויקרא יט). אמרו רז"ל כי בכלל האזהרה הזאת שלא להוציא שם רע על איש מבני עמנו . ועונשו חמור בידי שמים . כאשר יתבאר במדרגת חייבי מיתה . עוד אמרו רז"ל לא תלך רכיל בעמך אזהרה לדיין שלא יחא רך לאח וקשה לאח :
 (ו) ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שםית כג) . לא יאמר אדם לחבירו שמור לי אצל עבודת כוכבים פלונית :

(ז) לא תתנם (דברים י) . פירושו רבותינו ז"ל לא תתן להם חן לוי עמסין :
 (ח) ולא יהיה כקרה וכעדתו (בסרי יז) . אמרו רז"ל כל המחזיק במתולקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרה וכעדתו . ומותר לספר לשון הרע על בעלי המחלוקת . שנאמר (מלכים א) ולי אני עבדך ולצדוק הכהן וגו' לא קרא :

(ט) מי שאינו מחזיק במחלוקת על המתיצבים על דרך לא טוב ומלשני העין . הרי הוא נענש מפשעיהם לכל המתאם . ועובר בלאו שנאמר (ויקרא יט) ולא תשא עליו חטא . ונאמר (הושע י) מימי הגבעה הטאת ישראל שם עמדו לא תשינם (מלחה נבכה) [מבכעה מלחמה] על בני [עלה] [עלזה] . פי אם שם עמדו הדור הזה לא השיגה אותם בנבעה מלחמה לבקר הרע כאשר השיגה מלחמה לבני הדור ההוא . שם עמדו כמו אם שם עמדו . וכן ועזב את אביו ואם עזב . ר"ל ממין חטא נבעה היתה המתאם . אכן הם היו מוכים מאלה כי נקחלו ועמדו על נפשם לבקר הרע . ונאמר (שופטים ה) אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו ארור יושביה כי לא באו לעזרת ה' [לעזרת ה'] בנבורים . ונאמר (דברים א) לא תמרו מפני איש . וכל מי שהוא לשי"ת יסוד נפשו על קדושת השם . שנאמר (שםית כג) מי לך אלי ויאספו אליו כל בני לוי . ונאמר (בסרי כה) וירא פינתם וגו' ויקח רומח כידו . והזכה על כל ידא . אף כי אוהב טהר לב להעיד קנאה כי יראה והנה יד שרים וסגנים במעל . שנאמר (עזרא ט) ויד השרים והסגנים היתה בעמל הזה ראשונה :

(ס) ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך (ויקרא כה) . לא ישתעבד אדם בחבירו . ואם אימתו עליהם או שהם בולשים להגל דברו . לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה . אלא לרצונם ותועלתם . ואפילו להחם צפחת מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם . אבל אדם שאינו נותן כשורה מותר לצוותו לכל אשר יחפוץ :

(סא) לא תחללו את שם קדשי (ויקרא כב). זה מהייכי כריתות כאשר יתבאר . ודע כי ההפסד והאבדון המצוי בנפשות המון העם . הלא הוא על שפת לשון . כי הם מזכירים שם שמים לבטלה . וגם מזכירים מבלי מורא . ועל ענין זה פירושו רז"ל מה שכתוב (ישעיה א) ישראל לא ידע . גם אינם מדקדקים בנקיות המקום ונקיון כפים :

(סב) ועל דברת בני האדם שאינם נזהרים בלשונם בכבוד ת"ח בין בפניהם בין שלא בפניהם . נעשים אפיקורסים שאין להם חלק לעוה"ב . וכן אבדון ארבע כתות הלא הוא בחטאת פיומו דבר שפתימו . הכל כמו שיתבאר בשער הזה . על כן כתוב (סלי יח) מות וחיים ביד לשון :

(ג) והתבונן וראה עון הלשון וכוכר פשעו. כי המקלל אביו ואמו ענשו חסד מן המכה. כי משפט המקלל במקילה שהיא החסרה במיתות בית דין. והמכה משפטו בחגך:

(ד) ונם רבים נוקשים ונלכדים. בהללם החושים הנכבדים. וה' הראות. והלש השמע. ונאמר על הלש הראות (בסד"ו טו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. הוזהרנו בזה שלא יסתכל אדם באשת איש ובשאר עריות פן יקש בם: (סד) ומן העבירות התלויות בחוש הראות. רום עינים. כי הוא מעולל (פי' לשון עילת וסיבה ור"ל שהגאווה היא סיבה לרום העינים) מן הגאווה שנאמר (תהלים קמ) נכה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל:

(ט) ומדברי רבותינו על חוש השמע. אל ישמיע אדם לאזניו דברים במלים שהם נכריז תהלה לאיברים. ועל המאזין לכל פה דובר נבלה נאמר (משלי כב) שוחה עמוקה פי זרות. ישיחו לב לכל אלה יראי אלהים ובעלי תשובה. להציל את נפשם מיד להבה. וכבר הקדמנו לך דברים נכבדים בענין הזה. בשערי נדוד הזהירות:

מן האזהרות התלויות בקפיצת יד והמנוע מן המעשה.

(טו) לא תקפוץ את ירך מאחך האביון וגו' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השכמה ורעה עינך באחך האביון ולא תתן לו (דברים טו). למדנו מזה כי הנמנע מהלוות לעני עובר בשני לאוין שהם השמר פן. ואם לעת אשר קרבה שנת השבע הוזהרנו שלא נהדול מלהלוות מיראת דבר השממה. אף כי בזמן שלא יפסיד חובו. כי יגדל חטא הקופץ ידו מלהלוות. ועל גדול העון קרא הכתוב מהשבת צר העין מלהלוות דבר בליעל. וארז"ל כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד כזכבים. כתיב כאן פן יהיה דבר עם לבבך בליעל. ולשם כתיב (ש"י) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך. וארז"ל כי נקרא צר העין בליעל. וכן כתוב (ש"א כה) אל איש הבליעל הזה על נבל על שהיה צר עין שאמר לעבדי דוד (ש"ב) זלקחתי את לחמי ואת מימי ואת מבחתי וגו'. וארז"ל גדול המלוא לעני יותר מן העושה צדקה:

(טז) לא תעשוק את רעך (ויקרא י"ג). ופירוש שנים זה הוא מן האזהרות התלויות בקפיצת יד. שהכתוב מדבר בעושק שכר שכיר שמונע מלשלם לו שכרו. וכן מה שהביא אח"ז פסוק לזה רשע וגו' הוא מזה המין שמונע מלשלם החוב. ואמר דוד המע"ה (תהלים לו) לזה רשע ולא ישלם. (ויקרא י"ג) לא תלין פעולת שכר אתך עד בקך. (דברים כד) ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש. וארז"ל שכיר יום גובה כל היום וכל הלילה. שכיר לילה גובה כל הלילה וכל היום. אחד שכר הבהמה ואחד שכר האדם ואחד שכר הכלים עובר עליהן על כל תלין. קבלנות עובר עליו על כל תלין: (טז) לא תלין נבלתו על העין (דברים כ"א). המלין את מצו עובר בלאו. וזולתי אם הלינו לכבודו:

(ע) לא תוכל להתעלם (ש"ב כב). הוזהרנו בזה שלא להתרשע מהצלת ממון חברינו בין מטלטלין בין קרקעות כמו שארז"ל (ש"ב) וכן תעשה לכל אברת אחיך לריבות אברת קרקעות. כגון אם היו מים שוטפים וכאים לשם חייב לנרוד כפניהם. אף כי הוזהרנו להשתדל בהצלת חברנו ולשית עצות לעזרתם בעת צרתם. וכן כתוב (ויקרא י"ג) לא תעמוד על דם רעך. ואמר שלמה (משלי כד) התרפית ביום צרה צר כחד. פי' אם יש לך כח להציל בעצה או בהשתדלות ואתה מראה את נפשך שאין כך יכולת. יקצר כחך. מדה כנגד מדה. ונאמר אחריו (ש"ב) כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר

השער **שערי תשובה** השלישי

נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו. הנה המניעה מן ההצלה ושית עצות על העור הקב"ה יחשב לו כפעלו (נ"ל שכוונתו כביאור הפסוק. שאף שעון המניעה היה כשב ואל תעשה מ"מ יחשב לו לעין כאלו עשה לרעהו רעה בפועל שאותו הרעה שבאה לחבירו במקום שהיה יכול להנצל על ידי חבירו יחשב לזה הנמנע מן ההצלה כאלו הוא פעל ועשה וזהו והשיב לאדם כפעלו):

עא) וטוב ונכון מאד להיות בכל עיר ועיר מתנדבים בעם מן המשכילים. להיות נכונים ומזומנים לכל דבר הצלה. בהיות איש או אשה מישראל שרוים בצער.

והנה נתחייבנו לפרוה בשור אחינו או שיו הנדחים. להיות עמנו עד דרוש אחינו אותו. עתה מה לעשות יקר ונדולה לבעליהם. וכן כתוב (ישעיה נח) ועניים מרודים תביא בית:

עב) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (ויקרא יט). הוזהרנו בזה שלא נשא חטא בחטא חבירונו בהמנענו מהוכיח אותם. ואם איש אחד יחטא. בהגלות

נגלות חטאנו. כל העדה יענשו עליו אם לא יוכיחוהו בשבת מוסרם. וכן כתוב (ידעש כב) הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל ישראל היה קצף והוא איש אחד לא נוע בעונו.

ונאמר (דברים כט) והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. ואפילו אומות העולם אמרו (יחזקאל) ונדעה בשל מי הרעה הזאת. אף כי ישראל שרם ערבים זה בזה:

עג) ולהנצל מן העונש הזה. נכון הדבר לבחור אנשי אמת ולחזות מכל העם אנשי חיל. לתתם ראשי השנחה על כל שוק ומגרש משכנותם. להשגיח על שכניהם

ולהוכיחם על כל דבר פשע ולבער הרע:

עד) כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו (דברים כג). הנה יש עונש באיחור הנדרים והצדקות אע"פ שמשלם אותם אחרי כן. ואם נדר אדם לתת צדקה לעניים חייב

לשלם אותו מיד. ואם מדרך השכחה יארע לו איחור הנדרים. אף גם זאת עונש יענש. כי אחרי שהוא יודע שהשכחה מצויה באדם. היה לו לזכור נדריו ולהעלותם על לבו

תמיד לבלתי ישכחם. כענין שנאמר (משלי כ) מוקש אדם ילע קרש ואחר נדרים לבקר. על כן ענשו חמור על פשיעתו. שנאמר (קהלת ה) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל

תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידך. פי' אל תתן את פיך לחטיא ונ' למה תדור אם אינך זהיר בנדרך ותביא עליך אשם. וכבר

הקדמנו לבאר המקרא הזה בשערי נדרי הזהירות. וארז"ל בעון נדרים בניס מתים שנאמר וחבל את מעשה ידך. עוד יתפרש המקרא על ענין לשון הרע כי יענש על הפשיעה בו.

אע"פ שלא נתכוין לבזות לחבירו. (וכן ארז"ל בספרי הביאו רש"י בפ" התורה גבי מרים וז"ל ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו וסוים בספרי אלא לשבה משום מצות פריה ורביה וכו').

והנה נצטוינו שלא לנדור נדרים שנאמר (דברים כג) וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. ורבותינו דרשו מזה שאם תדור יהיה בך חטא. כי הנדר מכשול לפני הנודר פן יחל דברו

או יאחר לשלם. אבל צדיק הונן ונותן מבלתי שידור. וזלתי כאשר יקרא מן המצר כי אז ידור נדר. כענין שכתוב (בראשית כח) וידר יעקב נדר לאמר ונ'. וכן בהתאסף ראשי עם

יחד שבטי ישראל ידרו נדרים לחזק ידיים רפות. (נ"ל כוונתו במ"ש לחזק ידיים רפות. ר"ל שיזרו שאר העם אשר מדת הנדיבות רופפת בידיהם כי לא הורגלו בכך. ועי' שהוא נדר

בפרהסיא כרב עם נשא לבם אותם להתנדב גם הם. וכ"כ בד"א' ויאמר דוד המלך לכל הקהל ונ' ובכל כח הכינותי ונ' ומי מתנדב למלאות ידו היום לה'. ויתנדבו שרי האבות

ונ' וישמחו העם על התנדבם כי כלב שלם התנדבו לה' וגם דוד המלך שמח שמהם גדולה):

עה) המדינה הח' לאן שיש בו מעשה. אמרו רז"ל לאו שיש בו מעשה לוקין עליו. ותמלקות ארבעים חכר אחת. ואמרו רז"ל מלקות תחת מיתה עומדת. ואמרו

מי שלקה ושנה כונסין אותו לכיפה. וחובה על המזכירים לחפש דרכי העם. ולחקר ולדעת במה יבשלו. ולהזהירם. כי יש אזהרות רבות אע"פ שהם שומרים מקצת האזהרה מבטלים הם מקצתם. כגון אימור מלאכה בשבת שהם שומרים שבת מחללו ברוב. ויש מלאכות שאין מקצת העם נזהרים בהם. לפי שאינם ידועים אצלם ותלין אתם משוגתם תחת אשר לא ילינו בקרב הכמים ותורה לא יבקשו מפייהם. על כן תורות עברו ונענשו. כמ"ש (ישעיה נב) יוחן רשע בל למד צדק. ויש פושעים יבשלו בהם כי לא הודגלו בנעוריהם בית אביהם להזהר בהם ונתלו אבות ולא ישמעו לקול מורים. ואלה עושים בודון:

עו) וכן כל העם נזהרים מים הנפש ומדם התמצית. ומקצתם אינם נזהרים כהבשר המליחה להוציא הבשר מידי דמו כמשפט. וכנהנה רבות מאד סבלי דעת ואין תוכחת. וכמו שנאמר (משלי כט) באין חזון יפרע עם:

עו) ויש אזהרות שאין מקצת הרמון שומרים עיקר האזהרות כמו החבלה וההכאה. שהמכה את הכירו עובר בשני לאוין. שנאמר (דברים כה) ארבעים יכנו לא יוסוף פן יוסף. ורבים עוברים על הלאוין האלה בהכאת נשותיהם. ואמרו רז"ל כל המרים יד על הכירו אע"פ שלא הכוה נקרא רשע. שנאמר (שמות ג) ויאמר לרשע למה תכה רע. למה הכית לא נאמר אלא תכה. ואיוב אמר (איוב לא) אם הניפותי על יתום ידי. ואמרו רז"ל רב הונא קצין יד המכה אמר (ש"ל נח) וזרוע רמה תשבר:

עח) וכן בהשחתת חזון. שנאמר (ויקרא יט) ולא תשחית את פאת זקנך:

עט) ויש אנשים אשר לא נשמרו בכבוד כלאים שעמטנו. כי יתפרו בגד צמר בחום הפשתים. או יעשו מבגד פשתים שפה לפי בגד הצמר:

פ) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו (ויקרא יח). כל קירוב בשר אמור כגון הנגיעה בידי אשת איש. ופי' לגלות ערוה. כי הקריבה מביאה לידי ערוה. וכי תאמר בלבבך איפה נמצא ככתוב כי נדרה התורה נדר כי תאמר אשר אסרה מנע יד ליד להיות נדר לעבירה. נשיבך דבר. הנה במצות הנזיר אשר עיקר נזירותו פן ישתה וישכח מחוקק או יתעוהו רוח זנונים. אוסרתו התורה מכל אשר יעשה מגנף היין. וכל זה לנדר הרהקה ממשתה היין. וכן אמרו רבותינו ז"ל במדרש:

פא) ולפני עור לא תתן מכשול (ש"ס). אמרו רבותינו כי הוזהרנו בזה לבלתי הכות אדם בנו הגדול. פן תהיה לפוקה ולמכשול לחטוא בלשונו ולחקלות אביו. וכן הוזהרנו בזה שלא לזמן כל מכשול עון לישראל וגם אל הא"י. שלא יתן כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח. גם לא יושיט אליו את אשר אמור לו. ולא יכשילהו באחד מן הדברים שהוזהרו בני נח עליהם:

פב) לא תשחית את עצה לנדרו עליה גזון (דברים כ). הוזהרנו בזה שלא לטרות כל עץ סאכל גם לבנות לו מצור כל זמן שימצא מאילני סרק די ספוקו. וכן הוזהרנו בזה שלא לפזר סמון לריק אפילו שוה פרוטה. ואמרו רבותינו המקרע על מתו יותר מדאי הי לוקה. וכל שכן המשכר כלים בחמתו. כי שתים רעות עשה. השחית סמון. והשליט את כעסו להעבירו על דברי תורה. כי מעתה יש עמו מלחמה מיצר הכעס להעבירו על דתו. כענין שכתוב (משלי כט) ובעל המה רב פשע. וכבר הקדמנו לך מה שאמרו רז"ל אם ראת אדם שהוא משכר כלי בחמתו יהי בעיניך כאלו עובד כוכבים שכך דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עבוד אלהים אחרים. וארז"ל לא ישפך אדם מי בורו ואדרים צריבין לו. אף כי הוזהרנו שלא להשחית הגוף במסירתו לסכנות. או בסיווף הגוף לבלעו הגם כתעניות מתוך צערו וכעמו. או להתאבל על מתו ויותר

מדיאין]. אבל המתאונן המתאבל על עונותיו עליו נאמר (ישעיה נז) דרכיו ראיתי וארפאהו ואנגדו ואשלם נחומים לו ולאכליו. ונאמר (כראשית פ) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וארוז'ל מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם:

פג) **שְׁרִיטַת שָׁנִים יוּדָה לָמַס עֲרִימִים לֹא יֵאָכֵל** (ויקרא יט). העולה נוהגת בחוצה לארץ ואסורה בהגאה. וכל אשר יאמר בהגאה אסור לתתו בנתת לעובד כוכבים. וסרם רבעי אסור בהגאה בלא פדיון. ואין פדיון אותו עד שיבואו פירותיו לעונת המעשרות. ואימתי עונת המעשרות. משנמרו פירותיהן. כענין ששנו רבותינו ז"ל מאימתי הפירות חייבין במעשר:

פד) **עַל כֵּן לֹא יֵאָכֵלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה** (בראשית לב). גיד הנשה אסור בהגאה. ואסור לתתו לעבדו ושפחתו הכנעני. ואסור לשלוח ירך לכנעני וגיד הנשה בתוכה (וכן הביא הרא"ש ר"מ גיד הנשה בשמעתא דשלח ארם ירך לכנעני בשם רבינו המחבר. ולא ק"ל כותית בהא. אלא כדעת הרמב"ם ושאר פוסקים דגיה מותר בהגאה ושולח ירך לכנעני ג"ה בתוכו. ומבואר במור ש"ע יד סימן ס"ה):

פה) **לֹא תִגְנוּבוּ וְלֹא תִכְהַשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ** (ויקרא יט). אמרו רבותינו אל תגנובו על צנת למיכת. שלא יאמר אגנוב כלי פלוני כדי שיצטער ונקוט בפניו (מלשון ונקפיתם

בשנים יחזקאל לו) ויזדר בשמירת כליו ואחר כך אחזירונו לו. וכן אסור לשלול כלי מצית חבירו דרך גנבה להשתמש בו ולהחזירו. ולא יגנוב את שלו מאחרי הגנב שלא יראה כגנב: פו) **לֹא תִנְחָשׁוּ וְלֹא תַעֲנוּנוּ** (שם יט). לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות. פתו נפלה מפיו. צבי הפסיקו בדרך. ואמר אות הוא כי לא יצליח דרכו. וסר מן הדרך בעבור זה. והרומה לענינים האלה. שלא ילך לקראת נחשים הן לעשות מעשה הן להמנע מן המעשה. לא תענונו. לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה. שעה פלונית קשה לצאת. ואין לשמוע אל דברי הוברי שמים. אבל יבטח לבך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ. על כן כתוב על הענין הזה (דברים יח) תמים תהיה עם ה' אלהיך. למדנו מזה כי המעוננים והקוסמים נעדרים הכמחון. והעלילות הנשחתות ההם מעשה ארץ כנען. שנאמר (שם יד) כי הגוים ההם אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך:

פז) **לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל בְּמִשְׁפַּט** (ויקרא יט). דרי הוא אומר אחרי כן לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק השפוט עמיתך. ומדו משפט האמור בתחלת המקרא. אמרו רז"ל הוא המדה והמשקל והמשורה. מלמד שהמודד נקרא דיין. שאם שקר במדה דרי הוא כמקלקל את הדין וקריו עול ומשוקץ והדם ותועבה. וגורם להמשה דברים כמעוות הדין. מטמא את הארץ. ומחלל את השם. ומסלק השכינה. ומפיל העם בחרב. ומגלה אותם מארצם. (ג"ל שחמד כגן וכן נאמר למטה (שם) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה. מאזני צדק אופת צדק והין צדק יחיה לכם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו') במדה. זו מדת הארץ. במשקל כמשמעו. ובמשורה היא מדת הלח והיבש. אבני צדק הם המשקולות ששוקלים כנגדם. איפה היא מדת היבש. הין זו מדת הלח. אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו' אני הבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור ואני נאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו כמלה כדי להטעות הבריות שאין מכירין בהן:

פח) **לֹא תַחֲזִיחַ לֹו כְּנוּשָׁה** (שם כ). הוזהרנו כזה שלא לצער את הלוחה. ולא יעבוד הלוחה לפניו ויודע שאין לו מה לפרוע כי הוא מציק לו ומרפה את רוחו כזה. וארוז'ל דרי הוא כאלו דן אותו בשני דינין שנאמר (תהלים ס) דרכבת אנוש לראשנו באנו

באש ובמים. וראוי לעמות קנאה להוכיח המסתוללים בעמנו במקצת מקמות לאסור הלוח בזיקים גם כי לא יודמן לו לפרוע:

(פ) לא תשימון עליו נשך (שמות כב). אזהרה לעדים. שהמלוה והלוה והעדים עוברין בלא תעשה. על כן אמר לא תשימון לשון רבים. אחר שאמר לא תהיה לו כנושה. לפי שהוא אזהרה לעדים:

(צ) כל מום לא יהיה בו (ויקרא כג). הוזהרנו בזה שלא להטיל מום בכבוד אפילו בזמן הזה: (צא) לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו (דברים כג). הוזהרנו בזה שלא לחרוש ושלא לדרוש בשני מינים כשהם מצומדים בעול או בחבל. והוא חרין שלא להנהיגם כשהם מצומדים. וזה שהוכיח חיישה דיבר הכתוב בתווה. ואפי' להנהיגם בקול אמר. ושתי פרידות זו בת מסיא וזו בת חמורה שני מינים הן ואסור להנהיגן יחד. ואסור להנהיגן הפרד עם הסוס או עם החמור:

(צב) ואבן משכית לא תתנו בארצכם (ויקרא כו) הוזהרנו בזה שלא להשתחוות על רצפת אבנים בבית הכנסת ובכ"ס חוץ מכית המקדש:

(צג) אל תשקצו את נפשותיכם (ש"א). הוזהרנו בזה שלא לאכול הדברים הנמאסים על הנפש. שלא יאכל דג או חגב עד שימות. וכן לא ישתה בקרן סקיו חם. והמשהה את נקביו עובר משום כל תשקצו את נפשותיכם:

(צד) אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה (ש"ס). פירוש רבותינו כי בא הכתוב הזה להזהיר שלא ימסור אדם בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושיה ולא תזנה הארץ שאם אתה עושה כן הארץ מזנה ועושה פירותיה במקום אחר ולא בארצכם. וכן הוא אמר (ירמיה ג) וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצה אשה זונה היה לך:

(צה) והנה ראית גודל עונש המיידר לו פנוייה לזנות. כי נאמר על זה (ויקרא י"ט) ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה. מלבד המכשלה הגדולה והרעה אשר תמצא את הבאים אל הפנויה. כי היא בושיה למבול משוממת נדתה כמי נדר או מקוה טים פן יגלה לרבים קול זנותה. על כן תהיה בנדתה. שוממתה בשוליה לא זכרה אחריתה. עוד אמרו רבותינו אל תחלל את בתך להזנותה הרי הוא אזהרה שלא ישיא אדם את בתו לזקן:

(צו) לא תאכלו כל נבלה (דברים יד). ארוזל כל שנפסלה בשחיטתה נבלה. ולמוכיהם יונעם. העד בעם. ויזהרו בתורת השחיטה וקדוקיה. להשלים חוקיה. ויבחרו

להם ככל חוקיה. שוחט ירא הטא. כי עם רב מישראל תלויים עליו במצות השחיטה והבדיקה. וגם אמנה ארוזל רוב מצויים אצל שחיטה מומתין הן. יש מקומות מבלי משים ואין תוכחת. מצויים עם רבים מן העם הנמצאים אצל השחיטה בלתי מומחים בתושיה.

ועוד ראינו במקצתם שערויה. כי רבים מן המומחים רחקו לבם מיראת הטא. ואשר איננו ירא. לבו לא יבין לדקדק בבדיקת הסכין. כי צריך לכוון את לבו במאד מאד בבדיקתו. הלא תראה כי יבדוק אדם פעמים ושלוש ולא ידגיש בפנימה דקה. לאחר כן ימצאנה. כי הבין לבו באחרונה. ובחלת חוש המישוש כפי כונת הלב. מלבד כי יפשע גבר מבלי יראה. בבדיקת הסימנים ויתר דרכים וצדדין. בהגלות נגלות לפני כל יודעי דת ודין:

(צז) ושחך לא תקח (שמות כג). אפילו על סנת לזכות את הזכאי ולהיב את החייב. ואע"פ שהכבימו שני אנשים אשר להם הדיב לתת לו שכר בשותפות. כך ארוזל הנוטל שכרו לדון דיניו במלים. אבל רשאים ליתן לו שכר ההפסד אשר יפסיד

השער השלישי שערי תשובה

באשר יפריעוהו ממעשיו . אם ההפסד ניכר וקצוב וידוע לבני אדם . ובלבד שלא יתן אחד מהם בשכר ההפסד יותר מחבירו :

צה) ארז"ל ושחד לא תקח אפילו שחד דברים . שאם אמר לו אחד מהם דברי הונף יחשוך נפשו מן הדין ההוא . ואם הביא אליו תשורה בבואו לדון לפניו לא יקחנה מידו . ואם הקדים והעביר המנחה על פניו ולקח את מנחתו כבר נפסל השופט הזה לשפוט : **צט) כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש וגו' (שם יב)** . אמרו רבותינו מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש ביום טוב הותרה שלא לצורך אוכל נפש . ובלבד שהוא לצורך היום . כענין שאמרו מוציאין את הס"ת לרשות הרבים ב"ט לקרוא בו כיום ההוא . אבל אמרו להוציא לצורך חול . זולתי לצורך י"ט . ורבים מן העם חוטאים להוציא מפתח תיבתם לרשות הרבים ב"ט גם כי אין כתיבה מכל מאכל אשר יאכל ב"ט : **ק) לא יבש גבר שמלת אשה (דברים כב)** . אזהרה למעביר שער בית השחי ובית הערוה : **קא) לא תשים דמים בביתך (ש)** . אזהרה למעמיד בלב רע בתוך ביתו ומולם רעוע בתוך ביתו :

קב) לא תעבוד בכבוד שורך ולא תגזו בכור צאנך (שם ט) . הבכור נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ . ובכור שנתערב במאה או באלף אוסר את כלל כהנאה :

קג) לא תעשון כן לה' אלהיכם (שם יג) . אזהרה למוחק את השם :

קד) ובהקוותיהם לא תלכו (ויקרא יח) . הוזהרנו בזה להתרחק מכל דרכי האמורי . ומהם הלחשים והקמיעים שאינן מן המומחה לרפואה :

קה) ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה (שם כג) . החדש אמר מן התורה גם בחוצה לארץ :

קו) כתבנו מקצת הדברים אשר שוננים בהם רבים מבלי הדעת . כי לא גלו עליהם את אונם . ומקצת הדברים אשר ידעו כי אסורים ולא ידעו חומר האיסור . וזכרנו מהם למען לא ילין העם המשנה בהם . ישמע חכם ויוסף לקח להזהיר את העם על הדברים אשר תקראנה אותם כאלה עליהם . והמשכילים יזכירו . וכזהו הרקיע יזהירו :

קז) המררינה ה' מיתה בידי שמים . ההפרש אשר בין מיתה וזרת . כי חיוב המיתה . עליו לא על זרעו . ובעונש הכרת . הוא זרעו זכרת . אולם

אמרו רז"ל כי על ענין אחד ועל צד ינשא חומר המיתה בידי שמים מן הכרת . כי מי שהגא חייב [מיתה] בידי שמים עולה מית בהלוניו . ובעלי חיים מקנה קנינו ממים . פרתו רועה באפר והיא מתה . תרנגולתו רועה באשפה והיא מתה . וירבך המת [בן] עד כלותו אותו .

(אולי הסר סי' קח או טעות נפלה בציוני הסימנים) :

קט) וזחיבי מיתה בידי שמים נסדרו במשנה מקצתם . כמו האוכל את השבל . והוא הדגן שלא נתקן בהפרשת תרומה ומעשרות ממנו . והמצוה הזאת נוהגת בא"י . וכגון כהן טמא שאכל תרומה טהורה . וזו שאכל את התרומה :

קי) ויש בהם אשר בארו אותם רבותינו ז"ל כנסרא ובסדרשים . ודובם יש ללמוד אותם מן הפסוק . כגון המענה אלמנה ויתום . שנאמר (שם כב) אלמנה ויתום לא

תענון אם ענה תענה אותו וגו' וזרה אפי . ואמרו רז"ל אחד הצועק ואחד שאינו צועק . ר"ל כי נענש מענה אלמנה ויתום . אחת דתו . אם צעוק יצעק המתענה תחת ידו ואם החדיש יחריש . אבל מסורין לפרוע ממנו כאשר יצעק היתום אל הש"י :

קיב) והגוזל את העני . שנאמר (שם כב) אל תגול דל כי דל הוא וגו' בי ה' דיב ריבם

וקבע את קובעיהם נפש. וכבר בארנו זה במדרגה השלישית. וארז"ל כי הגדול את העני כאלו נומל הימנו נשמתו שנאמר (שם א) כן אורחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. פעמים שמקפח את פרנסתו אפילו בנוזל פחות מטובה פרומת. על כן דם יחשב לאיש ההוא דם שפך אם גזל ממנו שזה פרומת:

קיב) והמוציא שם רע. שנאמר (במדבר יד) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במנפה לפני ה'. ארז"ל אם המוציא שם רע על הארץ עונשו במיתה.

המוציא שם רע על איש ישראל שנתחייב בתורה ובמצות על אחת כמה וכמה. ונאמר (דברים כג) וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע ונז'. הנה לא הזכיר הכתוב הטאו על אשר היה כבקש נפש האשה ומסבב להמיתה בבית דין בעדי שקר אשר הביא על זנותה. והזכיר עון הוצאת שם רע. כי הוא העון הגדול יותר מן המבקש נפש לפותה. כי צער הכלימה מר כמות. וכן ארז"ל על הוצאת שם רע הייב הכתוב מלקות וטמון. לא על דבר אשר בקש להמיתה. וארז"ל כי המוציא שם רע בדברי פגם משפתה אין לו כפרה עולמית. כי לא דיו במהילת החיים אשר המה חיים עדנה. כי סיבב להפזיר ולהבאיש מולדתם אשר יולידו. ועוד אנחנו מוסיפים ביאור בזה בביאור חומר עון ד' מיתות.

קיג) והמשחק עם התינוקות ומנאף בין ביד בין ברגל חייב. וארז"ל כי ענשו כעונש דור המבול שהיו משחיתים דרכם. וכן העושה כמעשה עד ואונן דש

מכפנים חזרה מכהוין לאכד חזרע חייב. שנאמר (בראשית לח) וזרע בעיני ה' אשר עשה ויטת גם אותו. ונאמר על המוציאים את הזרע לבמלה (ישעיה ג) הנחמים באלים ותחת כל עץ רענן שוחזר הילדים ונז'.

קיד) ותלמיד חכם שאינו נודע בצניעות חייב לפי שמרדק אהבת הכריות מן התורה. וארז"ל כי על זה נאמר (משלי ח) כל משנאי אהבו מות. פירוש משנאי

משנאי שהם גורמים לבריות לשנוא את התורה. וארז"ל בזמן שאדם קורא ושונה ודבורו בנחת עם הבריות ומקחו ונתנו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה. מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו ואמו שלמדו לו תורה. או להם לבני אדם שלא למדו תורה. פלוני שלמד תורה ראייתם כמה יפים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר (ישעיה נט) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר. ובזמן שאדם קורא ושונה ואין דבורו בנחת עם הבריות ואין מקחו ונתנו בשוק נאה ואינו נושא ונותן באמונה. מה הבריות אומרות עליו. או לו לפלוני שלמד תורה. או לו לרבו ולאביו שלמדו לו תורה. אשרי בני אדם שלא למדו תורה. פלוני שלמד תורה ראייתם כמה מכוערים מעשיו כמה מקולקלים דרכיו. עליו הכתוב אומר (יחזקאל לו) ויהללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומאדצו יצאו:

קמו) אמרו רז"ל כל שיש בית המדרש בעירו ואינו חולץ שם חייב:

קמז) והחולק על ישיבתו של רבו חייב:

קין) והמורה הלכה בפני רבו חייב. ואמרו רז"ל לא מתו נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה על המא ההקריבה. כי כונתם היתה לשם מצוה. כי אמרו הנה כתוב

בתורה (ויקרא א) ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אע"פ שיוודת האש מן השמים מצוה להביא מן ההריוט. אבל ענינם היה מפני שהורו הלכה בפני משה רבינו:

קית) וארז"ל דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו רב"ד ועל פירות שביעית. ואמרו עוד כד' פרקים הדבר מתרבה כרביעית ובשביעית ובמוצאי

שביעית ובמוצאי החג שככל שנה. כרביעית מפני מיע שבישלאשית. בשביעית מפני מעיט

השער שערי תשובה השלישי

עני שבששית. ובמוציא שבועית מפני פירות שבועית. ובמוציא חתך שבכל שנה מפני גזל מחנות עניים. וראתו מזה כי יש מיתה בידו שמים על גזל מחנות עניים. ותדע ובחנת מזה חומר הנודד לצדקה ואינו משלם. גם הקופץ ידו מאתיו האביון ומכשלו מתעלם דומה לאלה. כי אחרי אשר נתחייב לתת. הנה הוא כגזל מחנותיו :

קיט) המריגה הו' **הקומר** הכרת. העונש שחייב על זדון כרת. [שחיב] השונג בהם להביא חטאת. וכן ארזל כי אין אדם חייב להביא חטאת וזלתי בדבר שעונש על זדונו כרת. והכרת שנכרת הוא וזרעו. כענין שנאמר (ויקרא כ) חמאם ישאו עיריים ימותו. וחייב הכרת על שני החלקים :

קכ) **החלק** האחד שנכרתים מן העולם הזה. כגון הבא על אחותו. ועל אחות אביו. ועל אחות אמו. ועל אחות אשתו. ועל אשת אחיו אחר שלוהיה או אחרי מות בעלה. וכן הבא על אשת אחי אביו. ועל אשת אחי אמו. והאוכל חלב דם. והאוכל חמץ בפסח. והעושה מלאכה ביום הכפורים. ומי שלא עשה פסח. והבא על הנדה :

קכא) **והחלק** השני שנכרתים מן העולם הזה והעולם הבא כגון העובד עבודת כוכבים. והעושה עבירות בפרהסיא. והכוזה את התורה. כגון המכזה את לומדיה ואוהבי השי"ת. והמפר ברית בשר. ואגו מבארים הימב ענין הכתות הרים במדרגה האחת עשרה :

קכב) **ומי** שנתחייב כרת. פעמים שתאריך לו הזכות בעולם הזה ושלושה דורות. ואיחוד המות לרשעים לשלם שכרם בעולם הזה ולאבדם מן העולם הבא. שנאמר (דברים ז) ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו. ומפורש הדבר בדברי דוד המעיה (תהלים כג) איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד. וכן אמר אקף ע"ה (תהלים עג) כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה כי אין הרצבות למותם ונו' עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריהם. פי' כי הנקמה ברשעים באחריהם. כמו שנאמר (ישעי נב) כי לא תהיה אחרית לדע נר רשעים ידע :

קכג) **ואמרו** רז"ל אמר ר' יאשיהו מפני שלשה דברים הקב"ה מאריך פנים עם הרשעים בעולם הזה. שמא יעשו תשובה. או עשו מצות שישלם להם הקב"ה שכרם בעולם הזה. או שמא יצאו מהם בנים צדיקים שכך מצינו [שכאשר] האריך פנים לאחו יצא ממנו חזקיה וגם אמן יצא ממנו יאשיהו וגם שמעי יצא ממנו מרדכי :

קכד) **וענין** הכרת קיצור השנים. כענין שנאמר (ישעי י) ולשנות רשעים תקצורנה. ויש בענין קיצור השנים הפרש בין מיתה לכרת. כי הכרת מות האדם קודם המשים שנים. והמיתה קודם ששים כמתי מדבר. ר"ל כי מי שנגזר עליו להיות שבועים או שמונים שנה ונתחייב מיתה ימות פחות מכן ששים. אבל יש צדיקים שמספר ימיהם פחות מששים. כמו שאמרו בן המשים ושתים זו היא מיתתו של שמואל הרמתי. ונאמר (במדבר ד) אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלויים ודרשו רז"ל מזה כי הכרת קודם המשים שנה. פי' המקרא אל תהי נסיבה מאתכם להכרית שבט הקהתי מתוך עבודת הלויים. כי אם לא תשמרו אותם שלא יבואו לראות כבלע את הקודש יכרתו מתוך עבודת הלויים וימותו קודם המשים שנה שנאמר (שם ח) ומבן המשים שנה ישוב מצבא העבודה ונו' :

קכה) **ויש** בחיובי כריתות אשר נודם לזרעו מוקשרע ושהיתות. לכד מאשר אחרית הזרע להכרית. והוא הבא על הנדה. וההוא יקרע זרע מרעים. כי יהיה תנו העזות

אשער שערי תשובה השישי כה

על מצחו בעוד בהיים דיתו . כמו שארז"ל עז פנים היא הוא בן אשה נדה . ותוד עונות הבן על עצמות האב . כי הוא עולל נפשו להיות פושע מבטן . ואוי לדשע רע כי שחת לו . והכרת תכרת נפשו ונפש אשתו . וזרעו בליעל כלו נכרת . והאשה הנה היא בנת שומאתה גם אם טהרה מזוהה לה שבעת ימים כמשפט . כל זמן שלא טבלה במקור מים או מי נהר ומעין אשר בו ארבעים סאה . נמטריא לדבר ההולכים לא"ש :

קבו) המריגה הדי' ארבע מיתות ב"ד . והם סקילה שרפה חרנ והנק . והסקילה חמורה מן השריפה . והשריפה מן החרג . שהוא בסוף . והחרג מן החנק . ומן העבירות שהם בסקילה . הבא על אשת אביו . ועל הכלה . ועל הזכר . ובעל אוב וידעוני . והמחלל את השבת . והמקלל אביו ואמו . והבא על נערה המאורסה . והמסית . והמכשף . ובן סורר ומורה . וחמורים מכלם המגדף והעובר עבודת כוכבים :

קכו) בשריפה . הבא על אשה ובתה . ועל בת אשתו . ועל בת בנה . ועל בת בתה . ועל חמותו . ועל אם חמותו . ועל אם חמיו :

קכז) בסוף שנים . הרוצח . ואנשי עיר הנדחת :

קכח) בחנק . מכה אביו ואמו . וגינב נפש מבני ישראל . וזקן ממרה ע"פ ב"ד . ונביא השקר . והמתנבא בשם ע"ג . והבא על אשת איש :

קל) ארז"ל מיום שחרב בה"מ אע"פ שבמלו' ד' מיתות ב"ד . דין ד' מיתות לא בטלו . מי שהייב סקילה . או נופל מן הנג או היה דורסתו . ומי שהייב שרפה . או טפל בדליקה או נחש מכישו . ומי שהייב הריגה . ליכמים באים עליו . ומי שהייב הנק . או מובע בנהר או מת בסרוכני :

קלא) והבא על השפחה דומה לחייבי מיתות ב"ד בשני דרכים . כי ארז"ל הבעל מצרית קנאין פוגעין בו . כענין שכתוב (במירו' נה) . והדבר הזה חמור מכל חייבי מיתות ב"ד . כי לא ימותו זולתי בעדרם והתראה ועל פי סנהדרין . משאי' זה :

קלב) ומלבד אלה כי חלל הרשע הנזכר את קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר . וכל בן נכר אשר יולד יהיה לו לפח ולמוקש ולמזכיר העון . ישא האב בעון הבן . ובני' בנד כי בנים זרים ילד :

קלג) עוד שנית . יגלו שמים עונו וארץ סתקוממה לו . כי הטאו על מפלתו ישקוד . והנה ידמה בזה לחייבי מיתות בית דין לאחר חורבן הבית כי מן השמים ישפמן שימותו במרדם שלא כמות כל האדם . כאשר בארנו . ונאמר (מלאכי ב') יכרת ה' לאיש אשר יעשנה עד ועונה מאהלי יעקב . ופי' רבותינו ער בחכמים ועונה בתלמידים :

קלד) ואמרן רז"ל חב בא לעולם על שבועת שוא ועל הלול השם :

קלה) ומן הדברים אשר ינעם למוכיחים להזהיר ולהעד בעם עליהם . ולשמור ארמות פריץ . במצות השבת . על אודות אבות מלאכות ותולדות . כי רבות מהנה נעלמו מעיני רבים . אף אין מגיד אף אין משמיע :

קלו) המריגה הט' חומך העבירות שיהרג ואל יעבור עליהן . ארז"ל בכל עבירות שכתורה אם יאמר לו אדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג שנא' (ויקרא יח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם . וחי בהם ולא שימות בהם חוץ מע"ג ונלווי עריות ולשפכות דמים שאם יאמר לו אדם על אחת משלש אלה עבור ואל תהרג יהרג ואל יעבור . ואע"פ שיאמרו לו לעשות העבירה בצנעה . שנאמר (ויקרא כג) ונקדשתי בתוך בני ישראל : קלז) והשליש עבירות הנזכרות הצד הקל שבהן ענשו חמור מכמה עבירות חמורות . וקראו רז"ל הצד הקל שכעבירה אבך העבירה . ואמרו בכל מתרפאין

מהולי שיש בו סכנת נפשות חוץ מעצי אשירה שאם יאמרו לו הבא עליך שר אשירה והרפא בהן ימות ואל יתרפא בהן . ואע"פ שאין הנהגה מעצי אשירה עובד עבודת כוכבים . מפני שהוא אבק עבודת כוכבים ימות ואל יתרפא בהם . לפי שהוא כמחוס ידי עובדי האשירה פן יאמרו לו האשירה הצילתהו :

קלח וכן לענין גלוי עריות . כגון שחשק באשת איש ואמרו לו אין לו רפואת תעלה עד שתעמוד לפני ערומה או שתספר עמו . ימות ואל יפרוץ גדר אסור א"א . והכר מזה חומר המנע ביד אשת איש :

קלט והנה אבק הרציחה . הלבנת פנים . כי פניו יהורו ונס מראה האודם . ודומה אל הרציחה . וכן ארז"ל . והשנית . כי צער ההלבנה מר פמות . על כן ארז"ל

לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברכים . ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות . אכן דמו אבק הרציחה אל הרציחה . וכמו שאמרו כי יהרג ולא ירצח . ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבירו ברכים . ולמדו זה מענין תמר . שנאמר (בראשית לח) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה נגי' . הנה כי אע"פ שהוציאות לישרף . לא גלתה כי היתה הרה מיהודה . שלא להלבין פניו :

קמ ועוד אמרו כל הורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה שיורדין ואינן עולין . המלבין פני חבירו ברכים . והמכנה שם לחבירו . ותבא על א"א . הנה כי דמו המלבין פני חבירו ברכים והמכנה שם לחבירו בשגם הוא מלבין פניו . אל הבא על א"א שהוא מן העבירות שיהרג עליהן ואל יעבור :

קמא ועוד אמרו המלבין פני חבירו ברכים אין לו חלק לעוה"ב . ומה שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעוה"ב (פי' שאחר שההלבנה היא תולדת הרציחה כמו שאמר למעלה שהיא אבק הרציחה לא נרעה הרציחה מן ההלבנה ולא אמרו בה שאין לו חלק לעוה"ב) כי המלבין פני חבירו איננו מכיר גודל חטאו ואין נפשו מרה לו על עונו כמו הרוצח . על כן הוא רחוק מן התשובה :

קמב ועל מצות שבת ארז"ל שקולה שבת כנגד כל המצות . וארז"ל כי העובד עבודת כוכבים או המחלל שבת בפרהסיא הוא כופר לכל התורה כולה ושחיטתו נבלה ואוסר את היין במגעו .

המדריגה העשירית חומר העבירות אשר אין לעושיהן חלק לעוה"ב .

קמג היצורים כולם נבראו לכבוד הש"י . שנאמר (ישעיה מ) כל הנקרא בשמי ולכבוד בראתיו יצרתיו אף עשיתיו . אכן נודע מן השכל כי המחלל את השם

ובוזה דברו אבדה תקותו . כי לא רב לו אשר לא יקים מה שנדרש ממנו מעיקר יצירתו לכבוד את השם ולקדשו . אבל שלא ידיו לעשות התמורה וההפך ולהלל את שם קדשו .

וכן כתוב (בסדר י) והנפש אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מנדף ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה . כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה . כי לא

יכפר חטות עליו ואין לו חלק לעוה"ב . על כן הזכיר בענין הזה עונה בה . כי לא זכר כן בשאר כריתות . ופירושו והנפש אשר תעשה ביד רמה . כגון העושה עבירות ידועות

לכני אדם בפרהסיא . וכן הפורק עול מלכות שמים ואפי' בסתר כי גם הוא עושה ביד רמה . וענין הפורק עול כגון הכופר לאכול נבילות או לאכול חלב ודם או לחלל יו"ט .

ואע"פ שאינו עובר על שאר המצות . אחרי אשר הסיר מעליו עול אזהרה אחת כבר סרד בשם יתעלה . אמנם כי גם פעמים הצדיקים נכשלים בחטא אחד אבל אין זה בלתי על הדרך

מקרה . בהתגבר עליו היצר . ונפשו מרה לו על הדבר . ונזהר ממנו אחרי כן . אבל האומר בלבו לפרוק מעליו עול אזהרה אחת כל עת אשר יתאוו לעבור הוא הנקרא כופר

לדבר א'. וכבר הקדמנו לכאן זה בשער הראשון משערי התשובה. ואמרו ז"ל כי הדועים לא כו'. וענין הדועים אנשים ידעו כהמתם בשדות אדמים פורקים מעליהם עול אזהרת הגזל. וענינם כענין כופר לאכול גבילות או לאחד משאר עבירות לתאבון. אבל הכופר לאכול גבילות להכעיס הרי הוא כאפיקורוס. וענין להכעיס שאיננו חוטא לתאות מאכל תאוה. כי [גם] כהיות לפניו כשר שחוט יקה מן הגבלה. כי הוא מורד ואיננו מקבל על נפשו להשמר מאיסור גבלה :

קמז) הנה ביארנו ענין והנפש אשר תעשה ביד רמה. עתה נבאר [ענין] כי דבר ה' בזה. ארו"ל כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר. זה האומר אין תורה מן השמים. והמגלה פנים בתורה. והמבזה ת"ח. והמבזה את המועדות. כי אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב :

קמח) ופירושו המגלה פנים בתורה. האיש אשר העיז פניו לדבר על התורה דברים אשר לא כן. ואומר הנם נכתבו בתורה אלה הפסוקים וספירות הענינים האלה. ומנאותו ונאונו אומר בלבו. כי אחד שאין ידו משנת לבא עד תכונת טעם הדברים. כי אין סתר למו. ונאמר (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכס. וארו"ל אם רק הוא מכס. שאינכם יודעים לפרש טעם הדבר. וכן כל העוזב דבר אחד מדברי תורה ולא יודה עליו הנה זה מגלה פנים בתורה. כגון האומר מה הועילו אצלנו לומדי התורה. אם חכמו לנפשם ולא נחלה לנו בשכרם. והנה כחשו במה שכתוב בתורה (פראשת יח) ונשאתי לכל המקום בעבורם :

קמט) וענין המבזה את המועדות. שעושה מלאכה בחולו של מועד. וביזה אל העונש מפני שאין איסור מלאכת חולו של מועד מפורש בתורה. וזהו על דרך כופר לדבר אחד להכעיס אשר ביארנו כבר כי אין לו חלק לעוה"ב. וארו"ל הרי שבא להתגייר ואמר הרי אני מקבל עלי כל התורה הוין מדבר אחד מדברי סופרים אין מקבלין אותו. וארו"ל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודת בוכבים שנאמר (שמות לד) את הג המצות תשמור וכמוך לו אלהי מסכה לא תעשה לך. ופירושו ז"ל את הג המצות תשמור שלא תעשה מלאכה בכל הג המצות. והזהרנו בזה על מלאכת חולו של מועד. ומה שכתוב ביום הראשון שבתון וכיום השביעי שבתון. כי יש מלאכות רבות שהן מותרות בחולו של מועד. כמו שהן מפורשות בדבריהם ז"ל :

קמט) וזה שאמרו ז"ל כי המבזה ת"ח הוא כוזה דבר ה' ואין לו חלק לעוה"ב. יש לדבר שרש בשכל ועיקר במחקר. והנה אנהנו מציעים לענין טוב טעם ודעת. אמר

שלמה המע"ה (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו וכסילים ינחלו. ענין קלון איש קלון. (וכן תהלים קפ) ואני תפלה איש תפלה. (ירמיה ס) שבתך בתוך מרמה בתוך אנשי מרמה פי' האיש הנקלה והנבל מרים כסילים ומכבד ומשבח אותם. כי יש בכבוד החכמים והישרים תועלות גדולות. ובכבוד הכסילים והרשעים מכשולים רבים ועצומים כי [בהתהדר] החכמים ובתתם עליונים. דבריהם נשמעים. וילוו עליהם העם כלו וידמו למו עצתם. והשנית. בראות בני אדם את כל כבודם ילמדו לקח לנחול כבוד ותרבה הדעת. וארו"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה כי מתוך שלא לשמה בא לשמה. והשלישית. רבים מישני לבבות יעורו משנתם בראותם הדר כבוד התורה. ויכירו מעלתה. ויבא השקפה בלבבם. ויהיה עסקם בה לשם יתעלה ולעבדו בלבב שלם :

קמז) הנה אלה טעמים נכבדים חזקים כראי מוצק. ויש עוד טעם נכבד עולה על כולם ואליו רמזנו כפתה דברינו בענין הכתות הרעות הנזכרות. כי הדבר ידוע

אשר מדרכי קידוש הש"ת. להודיע בכל מבטא שפתים. וכל אשר ידומן עינים. ובכל הנדגה ופועל דים. כי יסוד נפש האדם וצבי עדיו והמוכ והעיקר והתועלת והיקר אשר בו. עבודת הש"י ויראתו ותורתו. (כ"ש) [כמ"ש] כי זה כל האדם. ודבר זה כבוד הש"י. והמכונים לת"ה ויראתו מכמלים הידועה הזאת ומראים ההפך בהנהגתם. וכאילו אומרים אמור כי אין העבודה עיקר. וכי שרש דבר נמצא מבילתי עבודת הש"י. והם מחללים את התורה. על כן יאבדו מתוך הקהל. ויכלו כפיהם (נ"ל שצ"ל וירצו כפיהם מלשון ואחריתם כפיהם ירצו מלה, שהוא לדעת קצת מפרשים לשון דיבור או שצ"ל ויכלו לאמר כפיהם וד"ל שיכולים לומר בדרך התנצלות) [לדעתי צ"ל, ויבטאו כפיהם". י"ב] כי הם עובדים את ה' מבלי עסק התורה. הלא הדבר ידוע כי אין העבודה מתקיים בלתי על ידי לומדי התורה אשר יהגו בה יומם ולילה. כי הם יורו דעה ויודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. והם יעמידוהו בישראל לבלתי תשכה מפי זרעם. וכמקום שאין עוסקי התורה ירבו המכשולים וישר באדם אין. על כן יכבדו עבדי הש"י את חכמי התורה לכבוד הש"י. ולהודיע כי עבודתו לברא עיקר הנמצא. ואחרי אשר התברר שהכל ברא הש"י לכבודו. חייב האדם לשום לבו בכל עת לכבד את ה' ולקדשו בכל דבריו ולרוממו להודות לו ולברכו תמיד כמו שנאמר (תהלים לד) אברכה את ה' בכל עת תמיד תהלתי בפי. וכאשר יתיצב בתוך העם וידבר עם חבריו. יתבונן בינה ויודקק וישגיח בכל מוצא שפתיו. לקדש את ה' בדבריו. ולדבר בשבח עבודתו ותהלת יראתו. ולשבח (עבודתיו) [עבדיו] ויראיו ויזכה בזה בהגיון לבו ומבטא שפתיו בלא יגיעה ופועל כפים זכות גדולה עד שמים. כי זה מעיקרי יצירת האדם. ונאמר (משלי כו) מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו. ופירושו מעלות האדם לפי מה שיהלל. אם הוא משבח המעשים הטובים והחכמים והצדיקים תדע ובחנת כי איש טוב הוא ושרש הצדק נמצא בו. כי לא ימצא את לבו לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו. ולגנות העבירות ולהבוז בעליהן. מבלי מאוס ברע ובחור בטוב. ואם יתכן כי יש בידו עונות נסתרים אבל מאוהבי הצדק הוא ולו שרש בבחירה והוא מערת סכבדי ה'. והמשבח מעשים מגונים או מהלל רשעים הוא תרשע הנמור והמחלל את עבודת הש"י :

קמ"ט ערך אמר שלמה המע"ה (משלי כה) מעין נרפש ומקור משחת צדיק ממ לפני רשע. אכול דבש הרבות לא טוב וחקך כבודם כבוד. כי כאשר ירפש האדם את המעין ברגליו ידלה מימיו לפי שעתה. אחרי כן ישקמו המים ויהיו צלולים כבראשונה. כן הצדיק כאשר הוא ממ לפני רשע לא תשפל מעלתו ולא תמעט בעבוד זאת. ואם הוא עכור לפי שעה שבע יפול צדיק וקם וישוב לאיתנו וכבודו. אכול דבש הרבות לא טוב. אבל הרבות החקך בכבוד צדיקים כבוד החוקך. כי נזכר הצדיק בפסוק שלמעלה. ומלת הרבות נמשכת לחקך כבודם כמשפט במקומות הרבים. והמכשולות הנמצאים בכבוד הרשעים רבים וידועים. כי יש בכבודם הלול התורה והעבודה. והוא עין המכלה מנפש ועד בשר :

קנ' והשנית כי רבים נמשכים אחריהם ואוחזים מעשיהם :

קנ"א והשלישית כי הסתחברים לחם אעיפ שאינם עושים כמעשיהם מקבלים פריעניות כיוצא בהם. כאשר זכרנו כבר :

קנ"ב והרביעית כי הם מכניעים כבוד אנשי אמת. ומכמלים העבודה. ואין הצלחה לכבוד הצדיקים זולתי אחרי השפלת כבודם. כמו שכתוב (משלי יד)

בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח. ונאמר (ש"י) בברכת ישרים תרום קרת ובפי רשעים תהרס :

קנ"ג עוֹד ארז"ל כי יש בכלל מה שכתוב כי דבר ה' בזה המדבר בדברי תורה במבואות המטונפות . וכל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק . והקרא בספרי מינין . ומה שכתוב ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר :

קנ"ד עוֹד שגינו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס) ועמד כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים והאפיקורוס . והזהירונו רז"ל במאמר הזה להאמין כי נכתבה אמת תחיית המתים בתורה . וכי היא אחת מעיקריה . ואחד מן המקומות שנתפרשה בהן תחיית המתים בתורה שנאמר (דברים לב) אני אמת ואודה מחצתי ואני ארפא וארז"ל יכול מיתה באחד ותחייה באחד ת"ל מחצתי ואני ארפא כשם שהמחין והרפואה באחד כך מיתה ותחייה באחד :

קנ"ה וענין האפיקורס פירושו בו ז"ל כי הוא האיש אשר איננו נוהג בדרך מרא הדוד בתלמידי חכמים אע"פ שאינו מבזה אותם . כגון שהוא מבזה חבירו בפני תלמיד חכם . ולא שם כבוד לתורת החכם . כי אחרי שאין התורה הדודה בעיניו להונות בה דרך כבוד אין לו חלק לעוה"ב . כי גם זה במחללי התורה יחשב . על כן ארז"ל את ה' אלהיך תירא (דברים י) לרבות תלמיד חכם :

קנ"ו והשנית כי היראה מהם סבה ליראת שמים . כי בהיות דבריהם נשמעים מדרך דראתם . הלא הם יורו ויודרכו את העם ליראה את השם הנכבד והנרא . ונאמר (ש"א יב) ויירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל . וכן בכלל אפיקורס האומר מה הועילו לנו הלומדים בלמודם . ה"ש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא . מעולם לא התירו לנו את כל עורב ולא אסרו לנו בני יונה . ואלה האנשים גם לא ידעו גם לא שמעו גם לא פתחה אונם על התועלות הנמצאות בעסק התורה . ובעבור זאת עסק התורה שפל בעיניהם . והמה היו במורדי אור מעלתה . ואין להם חלק לעוה"ב . על כן נתחייבנו ללמד לבני יהודה התועלות הנמצאות בעסק התורה . וכתבנו מקצתם בשער התורה כע"ה . למען יכספו הלבבות לתורה . ואשר אין כח בהם ללמוד ידעו הדר כבוד עסק התורה ויזכו בידיעתו ולא תאבד נפשם מן העולם הבא :

קנ"ז וכן בכלל האפיקורס הקורא לרכו בשמו . ואמרו כי סבת מה שנענש נחזי מפני שקרא לרכו בשמו . שנאמר (מלכים ב) זאת האשה וזה בנה אשר החיה אישע :

קנ"ח והנה עיקר כל העונשים הנזכרים במדרגה הזאת . מפני הלול התורה . וארז"ל כי עון הלול גדול מכל העבירות . ואל יתכן להתכפר בתשובה ויסורין . כאשר יתבאר בשער חלוקי הכפרה . וארז"ל אין מאריכין בפורענות לעונש הלול השם אחד שונג

ואחד מויד . ועתה עמוד והתבונן גדל היובנו לקדש את השם כי עיקר מה שקדשנו השי' בתורתו וכמצותיו והכדילנו לחיות לו [לעם] כדי לקדשו וליראה ממנו . ראוי שיהיו מקדישין קדושים . בשגם הכלים שעובדים לפני השי' צדיקים לחיות קדש . כמו שנאמר (ויקרא כב) ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדישכם . שם לכך להכין כי הענין שאמרנו מפורש במקרא הזה . ונאמר (תהלים קיא) צוה לעולם בריתו קדוש ונורא שמו . פי' בעבור כי קדוש ונורא שמו צוה לעולם בריתו וקדשנו במצותיו לקדשו וליראה ממנו . על כן כתוב אחריו (שם) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב ונ"י . ועל ידי קדושת המצות נחשב בהקדישנו את השי' עם הקדושים העליונים שמקדישים ומעריצים אותו . כמו שנאמר (תהלים עב) אל נערץ כבוד קדושים רבה ונ"י :

קנ"ט עוֹד יש כתות שאין להם חלק לעולם הבא . והם כת אויבי השי"ת . וכת המחכמים כרם השם . וכת הנותנים חתיתם בארץ היים . והנה אנתנו מציעים ענינם .

והראיות על ענינם מפורש בתורה. כי כת אויבי השם יאבדו מן העולם הבא. שנאמר (דברים ו) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו. פי' משלם לשונאיו שכר המצות שהם עושים בעוה"ז להאבידים מן העוה"ב. ותרגומו ומשלם לשונאוהו מכן דאינון עבדן קדמוי כחיהון לאובדיהון. ואמר דוד (תהלים לו) כי רשעים יאבדו ואויבי ה' כיבדו כרים כלו בעשן כלו. הזכיר על הרשעים לשון אכידה. כי יאמר על הצער והגלות. כענין שנאמר (ישעיה כו) האובדים בארץ אשור והגדהים וגו'. (ויטא ג) צאן אובדות היו עמי. (תהלים קיט) תעיתי כשה אובד. ויאמר על המות. כענין שנאמר (שם) או אבדתי בעיני. (אסתר ח) באבדן מלדתי. (ויקרא כג) והאבדתי את הנפש ההיא. ענינו הכרת מן העוה"ז. כי הרשעים יענשו בצרות ויסורין או כמות. וכן יענשו במשפט על מעשיהם בעולם הבא. ולקץ וזמן. אבל אויבי ה' המשילים להלבי הכשבים ושמנם שהוא נתך כאש וכלה בעשן. ולא המשלם לבשר הכרים. כי יעשה גחלת וישאר האפר. על כן אמר כלו בעשן כלו. כאשר הלבי הכרים כלים בעשן. כך יכלו אויבי השם. כי תכלה נפשם ותאבד מן העולם הבא. ונאמר (שמות כ) פוקד עון אבות על בנים על שלישים ועל רבעים [לשנאי]:

ו) **וענין** שונאי השם נמצא לפעמים גם כאנשים שהם עושים המצות ונזהרים מכל עבודה במעשה ובלשון. אם נפשם רעה ובקרב לבם יקשה להם כאשר חבריהם עוסקים בתורה. וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את ה' ויראים מלפניו. כאשר תאמר על האיש אשר לא יהפוך שיקבדו בני אדם את המלך ושיעבדוהו. כי הוא שונא את המלך. כל שכן אם הוציאו מהשבתם אל הפועל. שהם מניאים את לב בני אדם מעסק התורה ומן המצות. כי הם שונאי ה'. וכן האנשים אשר עינם צרה בכבוד תלמידי חכמים הישרים והצדיקים ושונאים עמרת תפארתם. או ירע לבבם אם עדיהם תאתה וכאה ממשלת הדור. וכן כתוב (שמואל ה) כי לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו ממלך עליהם. וכל שכן אם יבקשו כבודם לכלימה או ישפילו. וכן אם יאהבון כבוד הרשעים ומשלם על עפר. כי אלה באמת שונאי השם. ואין רצונם בקיום עבודתו. ולא יחפצו בהדרת קודש יראתו. ואשר ידבון מאד עבדיו ויראיו:

קסא) **וכן** כת המחבלים כרם ה' כמו מחטיאי הרבים הנה הם שונאי השם. כאשר תאמר כי האנשים המושחיתים ערי המלך או כרמיו ופרדסיו כי הם שונאי המלך. ונאמר (ישעיה ח) כי כרם ה' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו. ונאמר (תהלים ג) על עמך יערימו סוד ויתעצו על צפונך. ונאמר (שם ו) כי נועצו לב יחדיו עליך ברית יכרותו. ונאמר (שם ב) ורוזנים נוכדו יחד על ה' ועל משיחו. על כן אמרו רז"ל כי אותן שחטאו והחטיאו את הרבים יורדין לניהנם שם ונדונין לדורי דורות:

קסב) **וכת** הנותנים חתימתם בארץ החיים דבר עליהם יחזקאל ע"ה (כס"ג) אשר נתנו חתימתם בארץ החיים וגו' ותהי עונותם על עצמותם. למדנו מזה כי לא יכפר עליהם המות. אכן עד עולם עונותם על עצמותם. וארז"ל המינין והאפיקורסין. ושכפרו בתחיית המתים. ושפירשו מדרכי צבור. ושנתנו חתימתם בארץ חיים כגון הפרנסים הממילים אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. ושחטאו ושהחטיאו את הרבים כגון ירכעם בן נבט וחביריו. יורדין לניהנם ונדונין בה לדורי דורות. שנאמר (ישעיה ס) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא המות וגו':

קסג) **ועונש** הנותנים חתימתם בארץ חיים מחמשה פנים. השנים מצד עצמו. והשלשה מצד העם:

השנים שהם מצד עצמו

השער שערי תשובה השלישי בת

האחד כי האנוש רמה ותולעה. וכן נקרא גם עוד בחיים חיותו. ולא דיו שלא ישח ולא יספל. כי ישתרר גם השתרר שלא לשם שמים. וגם במהשבת הגאווה מבלי השתרר נפסד האדם. שנאמר (משלי טו) תועבת ה' כל גבה לב :

קסד) והשני כי האדם חייב להכין מערכי לב בכל עת. להשכין בלבו אימה ויראה מעד פני הש"י. ועל הרשעים נאמר (ירמיה ח) ולא אמרו בלבבם נרא נא את ה' אלהינו. והאיש הנותן חתיתו בארץ חיים שלא לשם שמים. אין בלבו אימה מלפני השם ורוצה להטיל אימתו על בריותיו. ותחת שיש לו לערוך מחשבות להשכין אימת השם בלבו. הוא עורך אותם להטיל אימת עצמו על עם השו"ת. ונאמר (ש"ב כג) מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים. פירושו ראוי להיות מושל באדם צדיק שהוא מושל יראת אלהים. כי אחר שהוא ירא את הש"י ראוי לעמו שייראו מלפניו :

והשלשה פנים שהם מצד העם

קסה) האחד כי הוא מצער הצבור בהמלת אימתו. ונאמר (ויקרא כה) לא תנו איש את עמיתו. והוא על ענין הצער בדברים כאשר ביארנו כבר :

קסו) והשני כי כמה ממשולים באים בסבת המלת אימה כמו שארז"ל לעולם אל ישיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל :

קסו) והשלישי כי עם הקדוש שהם עובדי הש"י אין להם להכנע לבשר ודם ואינו מן הראוי להיות מורא בשר ודם עליהם אלא לשיש. שנאמר (ש) כי לי בני

ישראל עבדים. עבדי הם ולא עבדים לעבדים. ונאמר (שמות י) ואתם תהיו לי ממלכה כהנים וגוי קדוש. לשון כהנים אדונים ושרים. וכמוהו (ש"ב ח) ובני דוד כהנים היו. וכל העם נקראו ממלכה. מלשון (ס"א יח) אם יש גוי וממלכה. (ישעיה ס) כי הגוי והממלכה. פי' אתם תהיו לי ממלכה שכולה שרים שלא יהיה עליכם עול בשר ודם. ונאמר (שם נא) מי את

היראי מאנוש ימות. ונאמר (שם) אל תיראו חרפת אנוש. ואמרו רז"ל משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע פרקו מעליהם עול שמים והושלך עליהם עול בשר ודם. ואמר דוד המע"ה (תהלים ט) קומה ה' אל יעז אנוש ישפשו גוים על פניו. שיתה ה' מורה להם ידעו גוים אנוש המה סלה. למדנו מזה כי עת אשר יעז אנוש אינו מכיר שהוא אנוש. כי אין שררה ראויה לאנוש זולתי לשם שמים :

קסח) ועתה נפרש ענין עונש הפורשים מדרכי צבור. וכי זוזא נכלל בעונשי הכתות שהקדמנו. בהתאסף ראשי עם וקהלות הקודש לעבוד את השו"ת. ומסכימים

המכמות להעמיד להם מצוה. הנה הם מקדישים את השם יתגדל ויתקדש. שנא' (דברים יג)

ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. ונאמר (תהלים טו) נדיב עמים

נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגיני ארץ מאד נעלה. נקראו ישראל עמים מפני שהם

שנים עשר שבטים. כענין שנא' (דברים יג) עמים הר יקראו. והם עם אחד לעבוד את השם.

על כן אמר עם אלהי אברהם. והמלכים והשרים נקראו מגינים מלשון (ישעיה כא) משחו מגן.

פי' נדיב עמים נאספו לעבוד את השם יתעלה כי מלכיהם ושריהם לאהים. שהם עבדיו

ואמוניו. כענין שנאמר (תהלים ט) כי לה' מנגנו ולקדוש ישראל מלכנו. מאד נעלה. שהקב"ה

מתעלה ומתהלל בעולמו באסיפתם ועבודתם. והאיש הפורש מדרכי הצבור הנה הוא

כמקטרג על הסכמת עבודת השם. וכיוצא מכלל הממדישים את השם. ומראה עצמו כי

לא יחפוץ להיות בסודם ולהכתב בכתבם. הנה הוא מהלל את העבודה והוא בכלל הכתות

שזכרנו שהם בוים דבר השם ואין להם חלק לעולם הבא. והשנית כי הם מניאים לב הלוישי

הדיעות בפרישתם מדרכי הצבור והנם מן המחמאים את הרבים :